

BİLGİNİN TÜRLERİ (BEŞERİ)

ZORUNLU BİLGİ

Zorunlu bilgi, insanın kendi dilemesi ve bir gayreti olmadan, kendiliğinden insanda oluşan bilgidir. İnsanın kendi varlığını bilmesi gibi.

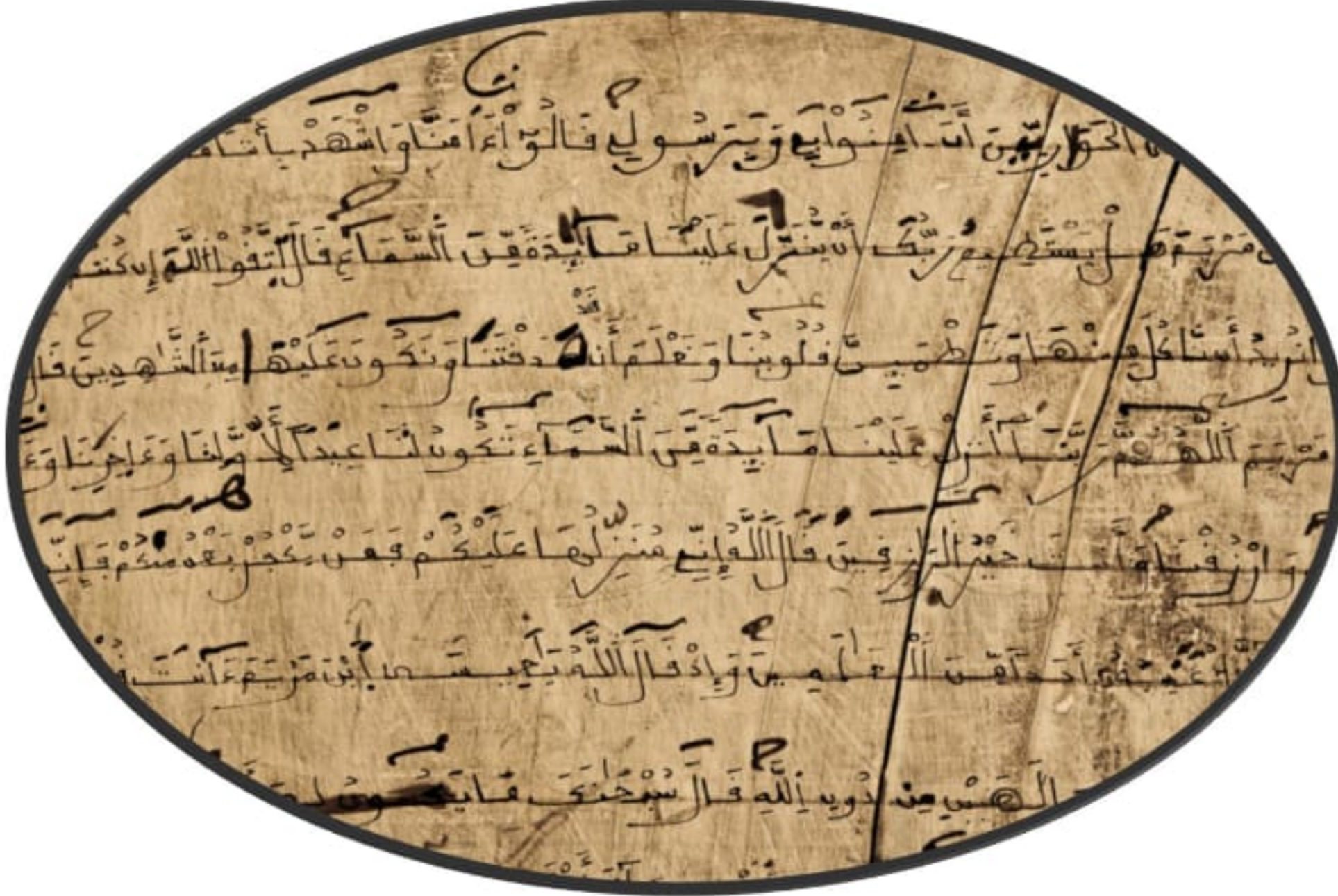
İSTİDLÂLÎ/NAZARÎ BİLGİ

Kesbî bilgi, insanın zorunlu bilgilere dayanarak bir başka bilgiye ulaşması işidir. Bu “akıl yürütme”, “istidlâl”, “nazar” gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Kesbî bilgi, genellikle metafizik alan ile ilgili ulaştığımız bilgilerdir.

DİĞER BİLGİ TÜRLERİ

Düşünce tarihinde bilgi türleri çoğu zaman insan bilgisi merkezli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu nedenle insan bilgisinin değişik yönleri öncelenmek suretiyle bilgiler sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalarda bilginin konusu, biliş tarzı, bilenin niyet ve amacına göre farklı sınıflandırmalar yapılmıştır.

VARLIĞIN KAVRAMSAL BOYUTU

“Varlık” ve “var olan” kavramları, Arapçada aynı kök kelimeden gelmektedir. Bu da “v.c.d” köküdür. Bu kelime lügatte, bulmak, elde etmek, zengin olmak, başkasına muhtaç olmayacak şekilde varlıklı olmak, bir şeye sahip olmak anlamlarına gelmektedir.

GİRİŞ

Kelâm tarihine bakıldığında ilk dönemlerde **varlık konusuna** dair herhangi bir tartışmaya rastlanmamaktadır.

Tartışma Konuları

HİLAFET-
İMAMET

BÜYÜK
GÜNAH
İŞLEYENİN
DURUMU

KUR'AN'IN
VARLIĞI

Varlık alAnları

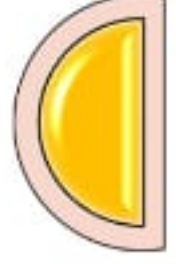
İslâm filozoflarının özellikle de İbn Sina'nın gerçek varlığın ne olduğunu tespitiye yönelik olan varlık alanı ile ilgili tasnifine baktığımız zaman üç sınıflandırma ile karşılaşmaktayız.

Mutlak Varlık

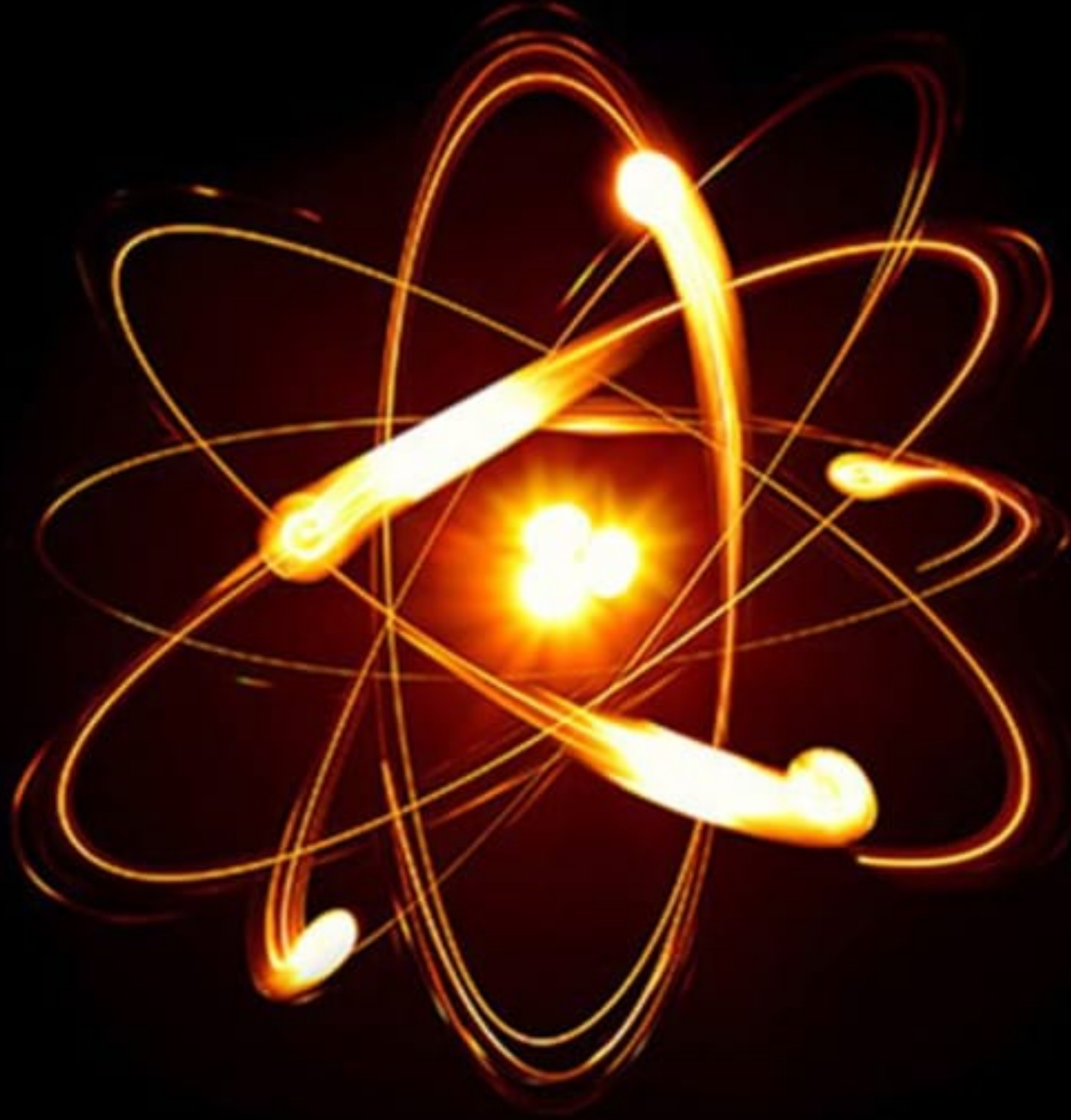

Zihinde Varlık

Dış Dünyada Varlık

GİRİŞ

Varlıkla ilgili ilk diyebileceğimiz söylemler **Mu'tezilenin Bağdat ve Basra ekollerinin** teorisyenlerinde görülecektir. Bu dönemin varlık anlayışının temeli sayılabilecek bölünemeyen en küçük parça (cüzün lâ yetecezzâ) anlayışı varlıkla ilgili ilk bilgileri ihtiva etmektedir.

VARLIĞIN KAVRAMSAL BOYUTU

Varlığın tanımlanamayacağını özellikle vurgulayan Müteahhirûn kelâmcılarının önemli isimlerinden **Fahrettin Râzî** bunun **üç** açıdan imkânsız olduğunu söyler:

İnsan kendi varlığını bedihi/apaçık olarak bilir. Kendi varlığını bildiğine göre, insanın önce varlığın ne olduğunu bilmesi gerekir. Bu durumda “varlık” insanın kendi varlığından bir parça/cüz olmuş olur. Parçayı bilmek parçaların oluşturduğu bütün/kül’ü bilmekten daha önce olduğuna göre, varlığı bilmek kendi varlığını bilmekten daha önce ve apaçık olmaktadır.

İki zıttın aynı anda bulunmalarının da bulunmamalarının da muhal olduğu apaçık bir doğrulamadır/tasdiktir. Bir şeyin hem var hem de yok olarak yaratılmış olması imkânsızdır. Mutlaka bunlardan birisi ile vasıflanmış olması gerekir. Bu kuralı bilebilmek için bir kimsenin varlık, yokluk, vucub, imtina gibi kavramları bilmesi gerekir. Ayrıca varlığın yokluğun zıttı olduğunu önceden bilmesi gerekir. Bu da göstermektedir ki bu kavramlar/tasavvurlar daha önceden bilinmektedir.

Varlığın kendisi ile tanımı muhal olduğu gibi onun cüzleri (cins ve fasıl) ile de tanımı muhaldir. Çünkü eğer cüzlerin tamamı zikredilirse bu, o varlığın kendisi demektir. Böylece bir şey yine kendisi ile tanımlanmış olur. Eğer cüzlerden birisi ile tanımlanacak olursa, bu cüzler o şeyi eksik ifade edeceğinden bir şeyin cüzü ile tanımlanması da muhaldir

BİLGİNİN İMKÂNI

Genel olarak şüphe nedenlerini şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

- Günlük deneyimler ve duyular olarak bildiğimiz ve duyularımızın bize vermiş olduğu bilgilerde yanılgılar olmaktadır.
- Bilim tarihine bakıldığında zaman bilimsel bilgi olarak kabul edilen bazı şeylerin daha sonra yanlış olduğu tespit edilebilmektedir.
- Aynı konularla ilgili, farklı toplumlarda farklı bilgilerin kabul edildiği gerçeği.
 - Evrenin sürekli değişim içerisinde olması.
- Aklın, farklı yöntemlerle konuları ele alabiliyor olması. Aslında kuşku yani şüphe ilmin ve bilginin başlangıcıdır.

Düşünce tarihine bakıldığında eşyanın gerçek bir hakikatinin olduğu ve eşyaya dair kesin bir bilginin mümkün olduğu görüşü yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. İslâm düşüncesinde ise genel olarak denilebilir ki, tüm düşünürler eşyanın gerçek bir hakikatinin olduğunu kabul etmişlerdir.

VARLIĞIN KISIMLARI

MÜMKÜN VARLIK

“Mümkün li-Zâtihî” olarak ifade edilen bu varlığın hakikati, yokluğa mani değildir. Yani **kendisine yokluk arız olabilmesi imkân dâhilinde olandır**. “Mümkün varlık”, varlık alanına çıkması da çıkmaması da imkân dâhilinde olan varlık demektir.

Mümkün varlığın bazı özellikleri vardır:

- 1) Mümkün bir sebeple bir mucitle (icat eden biri ile) var olur. Zira zatına nispetle var olmaya da yok olmaya da eşit mesafededir. Ancak zatından başka bir sebeple var veya yok olabilir.
- 2) Mümkün sebebinden önce veya sebebi ile birlikte aynı anda var olamaz, o, mutlak surette sebebi'nden sonra varlık bulur.

VARLIK-MAHİYET İLİŞKİSİ

Mahiyet “bir nesnenin temel varlığını veya cevherini meydana getiren şey, nesnenin hakikati ve özü” diye tanımlanır. Bir şey hakkında **ma hiye?** Bu nedir diye sorulduğunda o nesneyi diğer nesnelerden ayıran öze atfedilerek verilen cevap bir şeyin mahiyetini oluşturur.

BİLGİNİN kaynakları

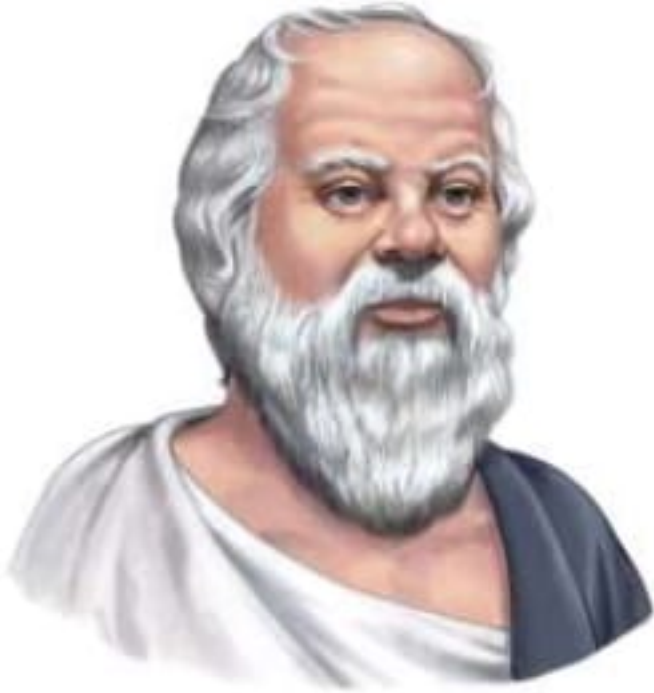
Bilgi teorisi ile ilgili tartışmaların tarihine baktığımız zaman bilginin kaynağının ne olduğu hep tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşünce tarihindeki fikri bölünmelere ve birer ekol olarak adlandırılan ve bugün birtakım “**izm**”lerle ifade edilen grupların oluşumunda esas olarak **bilginin kaynağı** konusundaki duruşları temel alınmıştır.

BİLGİNİN kaynakları

BATI FELSEFESİNDE BİLGİNİN KAYNAĞI

1. Akıl
2. Duyu

MÜSLÜMAN KELÂMCILAR

1. Akıl
2. Duyu
3. Haber

BİLGİNİN kaynakları (duyu)

- Kelâmcılar duyuları, dolaysız bilginin kaynağı olarak görürler ve duyuların bilgisini zorunlu bilgi olarak kabul ederler.
- Ayrıca eşyanın hakikatini kabul eden kimsenin duyu bilgisini kabul etmemesi doğru olmazdı.
- Kelâmcılar insana bilgi getiren duyuları sadece “havas-ı hamse-i zâhire” ile sınırlı tutmuşlardır. Bunların dışında bilgi kaynağı olarak başka duyu ve idrak kabul etmezler.

BİLGİNİN kaynakları (haber)

M
Ü
T
E
V
A
T
İ
R

“Tevatür,” lügatlerde aralarında bir boşluk bulunmakla beraber bir şeyden sonra başka bir şeyin gelmesi anlamına gelir. Bu tabir;

ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا

“sonra biz peyderpey peygamberler gönderdik” (Müminun, 23/44) ayetinde geçen “tetra” kelimesinden alınmıştır.

H
A
B
E
R
İ
R
E
S
U
L

Bu haber, Allah’ın insanlara mesajlarını iletmek için gönderdiği ve elçiliği mucize ile sabit olan zâtın vermiş olduğu bilgidir.

İslâm Düşüncesinde Resulün haberinin doğruluğu konusunda farklı deliller ileri sürülerek konu genişçe işlenmiştir.

BİLGİNİN TANIMI

BİLGİ İLE İLGİLİ GENEL TANIMLAR.

1. Bilen/özne ile bilinen/nesne arasındaki bir ilişki.
2. Bilme eyleminin belli bir ifade şekline bürünmüş olan bir sonuç, öğrenilen şey, bir şeyin ayırtına veya bilincine varma, bir şeye ilişkin açık algı.
3. Temellendirilmiş doğru inanç.
4. Doğruluğu ve geçerliliği delillerle ortaya konulmuş olan gerçekliğin ifadesi.
5. İdrak olunan şeyin, idrak eden benlikte mahiyetiyle temsil olunması.

BİLGİNİN TANIMI

NESEFİ

- Kendisinde bulunan kimseye, zikrolunan şeyin açık hale gelmesini sağlayan bir sıfattır

EŞ'ARÎ

- Bilgi bilineni olduğu gibi idrak etmek yani anlamaktır.

EBU BEKİR EL-BAKİLLÂNÎ

- Malum nasıl ise öyle bilmektir/marifettir

ABDULKÂHİR EL-BAĞDÂDÎ

- Hayatla nitelenen varlığın, kendi sayesinde âlim olduğu bir sıfattır

BİLGİNİN TANIMI

Bilginin tanımı konusunda Gazzâlî öncesi olan Mütekaddimûn kelâmcılarının ki, buna Mu'tezile kelâmcıları da dâhil, bilginin ne olduğu konusunu gündemlerine alarak, tanım yapma endişesi içerisinde olduklarını görüyoruz. Bu kelâmcılar, bir taraftan tanım yaparken diğer taraftan daha önce yapılan tanımlara eleştiriler getirmişlerdir. Mütekaddimûn kelâmcılarının yapılan tanımlarla ilgili eleştirilerini üç ana noktada toplamak mümkündür.

1. Tanımda kullanılan bazı kavramları eleştirmişlerdir.
2. Yapmış oldukları tanımlarda öne çıkardıkları bir diğer husus yapılan tanımın "Allah'ın bilgisini" içerisine alıp almadığı konusudur.
3. Yapılan tanım o şeyi diğer şeylerden temyiz edebiliyor mu, edemiyor mu?

Müteahhirin döneminde bunlara ilave olarak "mantık açısından da tutarlı olup olmama endişesi" eklenmiştir.

BİLGİNİN TANIMI

Allah

B
i
l
g
i

Genelde kelâmcılar, “ilahi bilgi” ve “beşeri bilginin” her ikisini de ayrıma tabi tutmadan aynı tanımlarla ifade etme çabası içerisinde olmuşlardır.

GİRİŞ

Dinin insanlığa getirdiği bütün kurallar, bir tür hüküm olarak ifade edilmiştir. Genel olarak islamî literatürde “**ahkâm-ı şer’iyye**, **ahkâm-ı ilâhiyye**, **ahkâm-ı dîniyye**” şeklinde kullanılmıştır. Bu hükümlerin belirlenmesinde bir birçok delil ve istidlal yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemler bazen şer’î yani vahye doğrudan dayanan yöntemlerle bazen de aklî yöntemlerle delil ve istidlalde bulunulmuştur. İster şer’î yöntemler olsun isterse aklî yöntemler olsun nihai anlamda bir hüküm ortaya konulmaktadır.

hükümler

DİNİ HÜKÜMLER

Dinî hüküm denilince ayet ve hadislerden yani naslardan çıkartılan hükümler anlaşılır.

İTİKADÎ HÜKÜMLER

"Aslî hükümler" olarak da bilinen bu hükümler diğer dinî hükümlerin de temelini oluşturmaktadır. İslâm inanç sisteminin ana omurgasını oluşturan bu hükümler ayetlerden ve sahih hadislerden hareket ederek dinin inanç esaslarını altı olarak belirlemiştir.

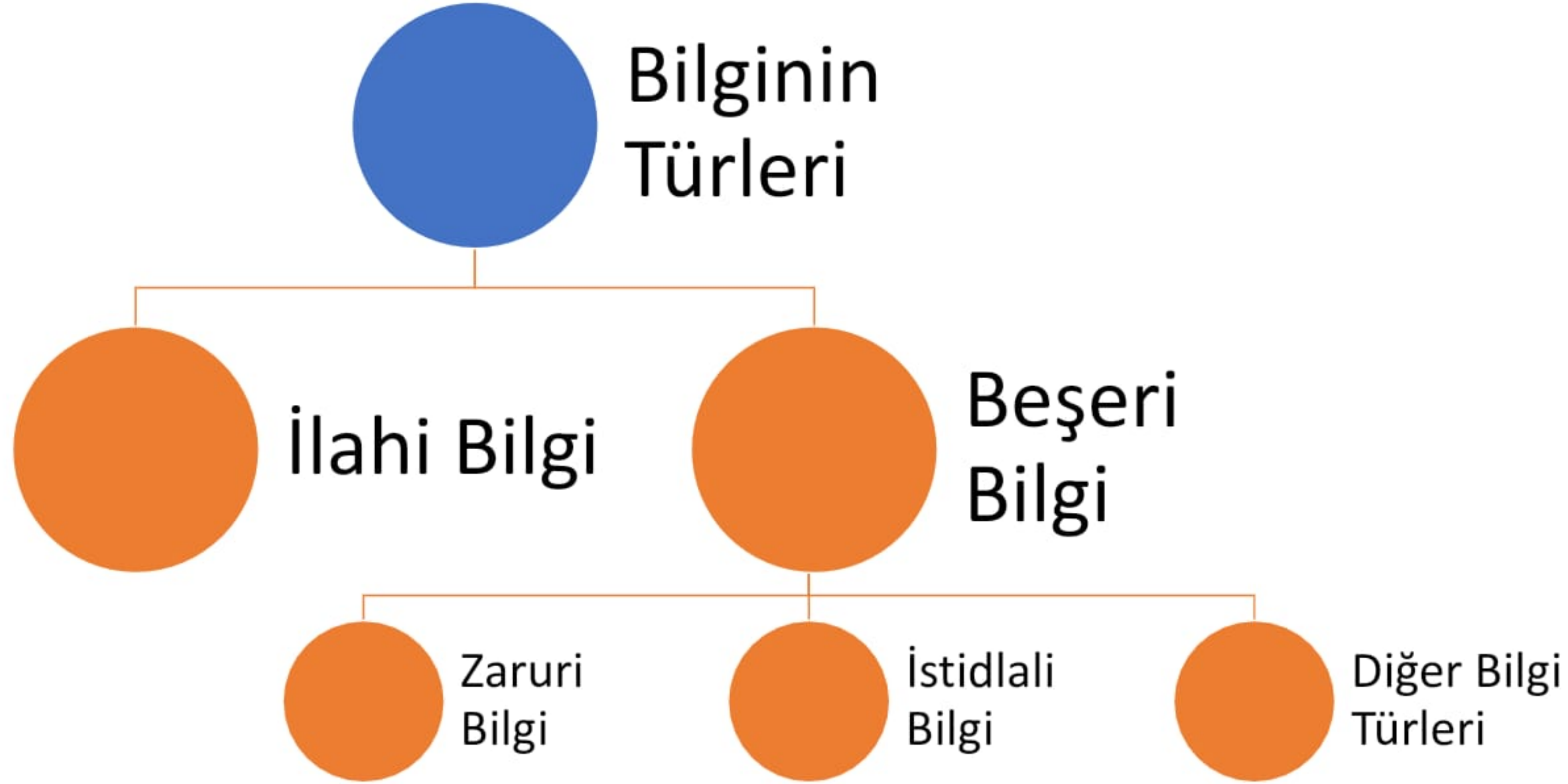
AMELÎ HÜKÜMLER

Dinin emir ve nehiyelerinin pratik hayatta uygulamaları ve bu uygulamaların ayrıntılarıyla ilgili hükümlerdir. Bu hükümler itikadî hükümlere nispetle ikinci derecede oldukları için "**fer'î hükümler**" ve fıkıh ilminin alanına girdiklerinden de "fikhî hükümler" diye de isimlendirilmişlerdir.

AHLÂKÎ HÜKÜMLER

İnsanların diğer varlıklarla olan ilişkilerini düzenleyen, görgü kurallarını öğreten ve nefsin eğitilmesini amaçlayan hükümlerdir. Esasları Kur'an ve Sünnet'te belirtilen ahlâkî hükümlerin temel ilkesi ilâhî emirlere saygı duyup yaratıklara şefkatle muamele etmektir.

BİLGİNİN TÜRLERİ

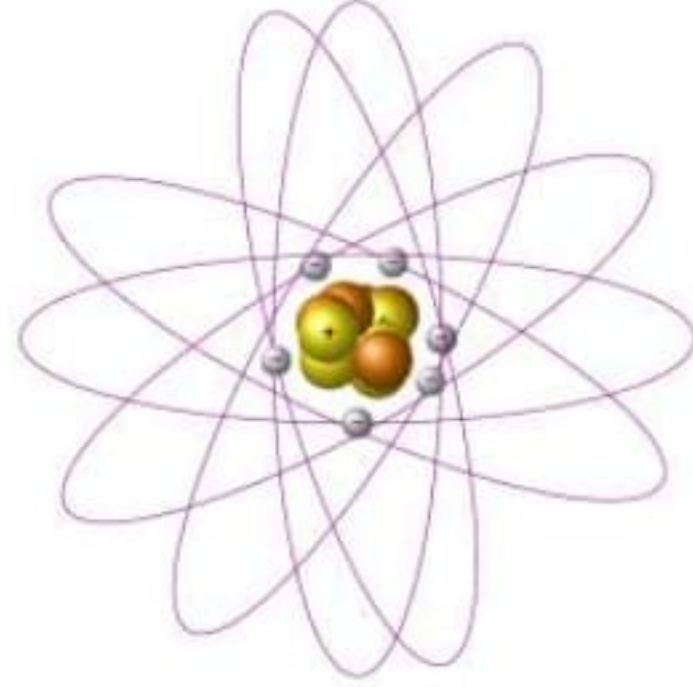
BİLGİNİN TÜRLERİ (İLAHİ)

İLAHİ BİLGİ İLE BEŞERİ BİLGİ ARASINDA ÖNEMLİ FARKLAR.

1. Allah bütün bilinenleri tek bir bilgi ile bilir. Kulların bilgisi böyle değildir.
2. Allah'ın bilgisi, bilinenlerin değişmesi ile kesinlikle değişmez. Kulların bilgisi böyle değildir.
3. Allah'ın bilgisi kesinlikle duyularla ve düşünerek elde edilen bir bilgi değildir.
4. Allah'ın bilgisi gerçekleşmesi zorunlu, gerçekleşmemesi imkânsız bir bilgidir. Bunu açıkça ifade eden Fakat kulların bilgilerinde böyle bir zorunluluk yoktur. Kulların bilgilerinin kaybolması ve unutulması mümkündür.
5. Allah'ın bir şeyi bilmesi başka bir şeyi bilmesine engel olmaz.
6. Allah'ın bilgisi sınırsızdır. Fakat kulların bilgisi için böyle bir şey söylemek imkânsızdır.

BİLGİNİN TÜRLERİ (İLAHİ)

Filozofların, “Allah cüziyatı bilmez” görüşlerinin Kur’an ayetlerinden deliller getirilerek yanlış olduğu ortaya konulmuştur. Bu görüşün yanlışlığı konusunda ayetlerin yanı sıra akli bir takım deliller de getirilmiştir. Bu delillerden bazıları:

- 1.Allah, canlıların yaratıcısıdır. Yaratıcının, yarattıklarını ve yarattıklarının yaptıklarını bilmesi gerekir. Bu da Allah’ın cüzî olan şeyleri bildiğini gösterir.
- 2.Bilmek kemal sıfatlardandır. Bilmemek ise noksan olan sıfatlardandır. Bu nedenle Allah’ın noksan sıfatlardan uzak olması gerekir. Bu da Allah’ın cüzîleri de bildiğini gösterir.
- 3.İlletin bilinmesi malulün de bilinmesini gerektirir. Filozoflar bunu kabul ederler. Allah da varlığın illeti olduğuna göre ve kendi zâtını bildiğine göre. Malul olan cüziyyatı da bilmesi gerekir.

KELÂM'DA İMAN PROBLEMİ

GİRİŞ

İMANIN HAKİKATİ

İMANIN
SINIFLANDIRILMASI

İMANDA ARTMA VE
EKSİLME

MÜKREHİN İMANI

İMANDA İSTİSNA

İMAN-İSLÂM İLİŞKİSİ

İMAN-AMEL İLİŞKİSİ

TASDİK VE İNKÂR
AÇISINDAN İNSANLAR

İMANIN HAKİKATI

İMAN HAKİKAT OLARAK NEDİR?

İMAN KALBİN TASDİKİDİR

Ehl-i Sünnet ekolünün temelini oluşturan **İmam Azam Ebu Hanife** ve onun görüşleri üzerine mezhebini bina ederek Sünnî düşüncenin en önemli iki temsilcisinden biri olan **İmam Mâturîdî'ye** göre iman sadece kalbin tasdikidir.

İMAN KALP İLE TASDİK VE DİL İLE İKRARDIR

Bu görüşte olan Sünnî âlimlerden **Ebu Yusr Muhammed Pezdevî** (ö.482/1089), ve **Serahsi** (ö.490/1097) gibi bazı âlimler imanın iki rüknünden bahsederler bunlardan biri kalbin tasdiki diğeri ise dilin ikrarıdır.

İMAN SADECE DİLİN İKRARIDIR

İslâm düşüncesinde Mürcie fırkalarından olan ve Kerramiye olarak bilinen mezhep mensupları, imanı sadece dilin söylemesi ve ikrar etmesi olarak görürler. Kalbin tasdikini önemsemezler

İMAN, KALBİN TASDİKİ DİLİN İKRARI VE AMELDEN OLUŞMAKTADIR

İslâm düşüncesinde Mu'tezile, Hariciler, Selefiye ve Zeydiyye olarak bilinen mezhepler genel olarak imanı bu şekilde kabul ederler.

İMANDA artma ve eksilme

Hariciye, Mu'tezile, Zeydiye ve Selefiyye gibi anlayışlara göre iman keyfiyet ve kemiyet yönünden eksilir ve artabilir.

İmanı kalbin tasdiki şeklinde tanımlayan başta İmam Azam Ebu Hanife olmak üzere Ehl-i Sünnet anlayışına göre inanılması gereken hususlar açısından imanda artma ve eksilme olmaz.

DELİL VE İSTİDLAL YÖNTEMLERİ

Bizi bir şey hakkında müspet veya menfi hüküm vermeye götüren şey diye tarif edilir.

AKLÎ-NAKLÎ DELİL: Delillere ihtiva ettiği bilginin kaynağı açısından baktığımız zaman bu delilleri aklî ve naklî deliller olarak iki kısımda ele almak mümkün olabilir. **Mukaddimleri akla istinat eden delile aklî delil, nakle istinat eden delile de naklî delil denir.**

KAT'Î-ZANNÎ DELİL: **Kat'î delil**, kanıtlamayı amaçladığı konuya ilişkin karşı ihtimallerin bütünü ortadan kaldıran ve kendisinden şüphe edilmeyen bir delildir. Bu delile "yakînî delil" de denir. **Zannî delil** ise kanıtlamayı amaçladığı konuya ilişkin karşı ihtimallerin tamamını ortadan kaldıramayan ve kendisinde şüphe bulunan delildir.

BÜRHÂN-HATÂBE: Şerî delil naklî olduğu gibi bazen aklî şeklinde de olur. **Aklî delil kat'î olursa burhan, zannî olursa hatâbe** adını alır. Burhanı ancak âlim, zeki ve kültürel donanıma sahip olan kimseler kavrayabilirler. Hatâbe ise, karşılıklı konuşmalarda kullanılan, bilgili olsun olmasın herkesin anlayabileceği bir delildir.

DELİL VE İSTİDLAL YÖNTEMLERİ

İSTİDLAL:

«Bir hüküm veya kavramın doğruluk yahut yanlışlığını kanıtlamak için zihninin yaptığı akıl yürütme eylemi" diye tarif edilebilir.

Kelâmın en önemli metodunun istidlâl olduğu, istidlâlin dışında kalan taklit gibi yöntemlerin ise kabul edilemez yöntemler olduğu belirtilir.

İSTİDLALE KARŞI ÇIKARLARIN TEZLERİ

1. İstidlâl kesin bilgi ifade etmez.

2. İlim ifade eden istidlâl kulun gücü dâhilinde değildir.

3. İlim ifade eden istidlâli kulun kudreti dâhilinde olduğunu kabul etmiş olsak bile, Allah'ın bunu mükellefe emretmesi çirkin olurdu. Çünkü istidlâlde bulunmak çirkin bir şeydir.

DELİL VE İSTİDLAL YÖNTEMLERİ

İSTİDLAL YÖNTEMLERİ

Mütekadimûn Devri

1. *Kıyâsü'l-gâib ale's-şâhid*
2. *Sebr ve Taksim*
3. *Mucize ile İstidlal*
4. *Sona Başlangıçla İstidlal*
5. *Dil Mantığıyla İstidlal*
6. *Delilin Yanlılığı ile Düşüncenin Yanlılığına İstidlal*
7. *Nakille İstidlal*

Müteahhirûn Devri

İmam Gazali'nin Yöntemleri:

1. *Hissiyyât*
2. *Hissiyyât*
3. *Bedîhiyyât*
4. *Mütevâtirât*
5. *Sem'iyyât ile İstidlal*
6. *Muarızca Doğruluğu Kabul Edilen Bilgilerle İstidâ*
7. *Kıyas ile İstidlal*

Sonrakilerin Yöntemleri:

1. *Tümdengelim (Ta'lîl-dedüksiyon)*
2. *Tümevarım (istikrâ-endüksiyon)*
3. *Temsil (Analoji)*

İMAN İSLAM İLİŞKİSİ

İman ve İslâm kelimeleri lügat anlamları itibariyle birbirlerinden farklı kavramlardır. İman, tasdik etmek, benimsemek, inanmak gibi anlamlara gelirken İslâm kelimesi ise, itaat etmek, boyun eğmek bir şeye bağlanıp teslim olmak anlamlarına gelmektedir.

İMAN AMEL İLİŞKİSİ

Matürîdî ve Eş'ari kelâmcılarına göre amel imanın bir cüzü değildir. İmanda esas olan kalbin tasdikidir. Tasdik bulunduğu zaman amel olmasa da bu kimseyi imansız olarak görmek yanlıştır. İmanını dili ile söyleyen kimsenin mümin olduğu kabul edilir. Amel konusuna gelince amel mümin için çok önemlidir. Ameli terk eden kimse günahkârdır fakat mümindir. Allah dilerse o kimseyi bağışlar dilerse bağışlamaz. Öldüğü zaman günahı affedilmeyenler bunun cezasını çekerler. Fakat kalplerinde olan imandan dolayı er veya geç sonunda mutlaka cennete girerler. Bu nedenle ameli terk edenler tekfir edilemezler.

TASDİK VE İNKAR AÇISINDAN İNSANLAR

MÜ'MİN:

İman esaslarını kalbi ile tasdik eden kimselerdir.

KAFİR:

Hız. Peygamberin Allah'tan getirdiğı kesin olarak bilinen şeyleri inkâr eden ve bu inkârını da kalben kabul eden kimsedir.

MÜNAFİK:

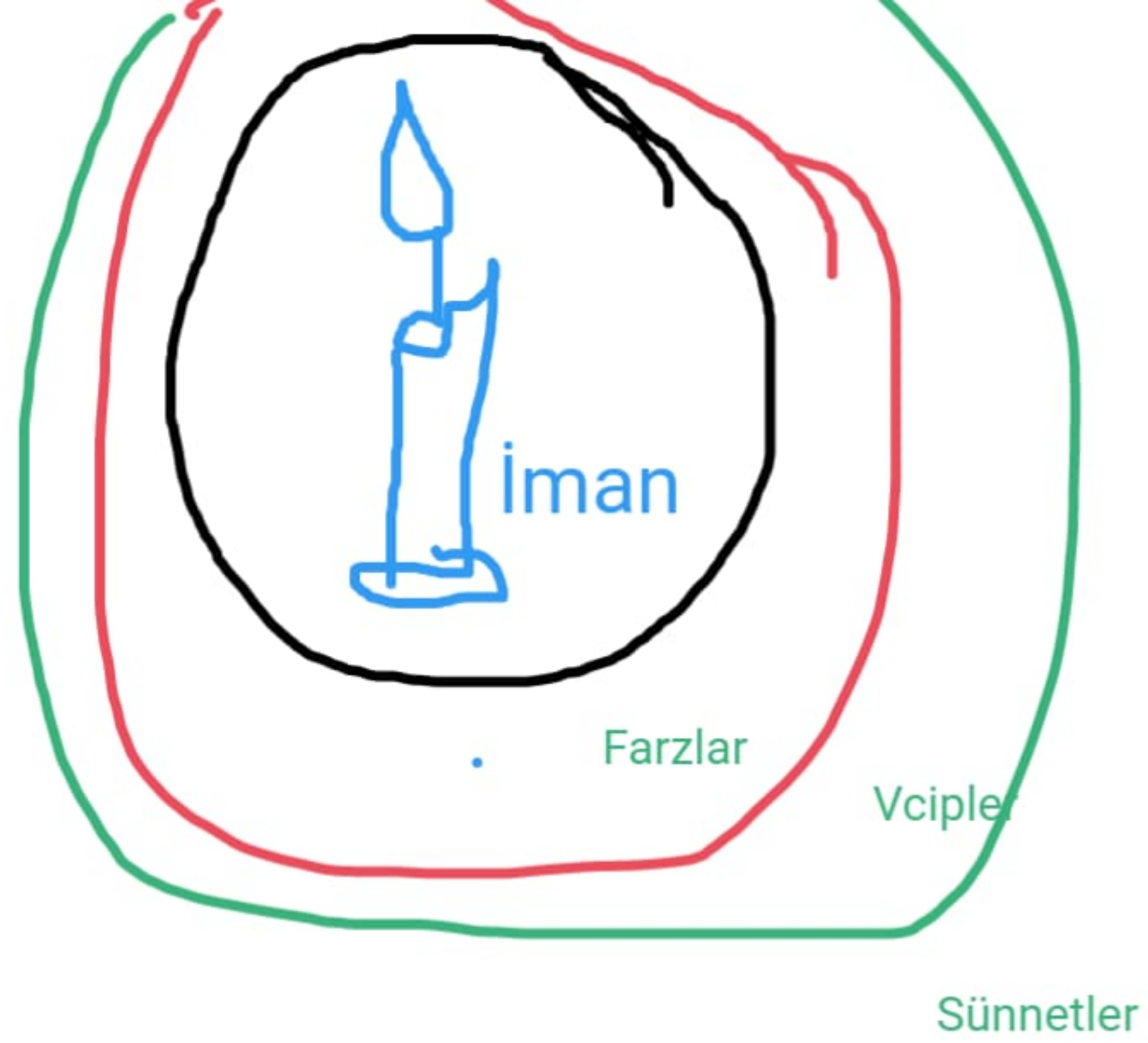
Görünüş itibarıyla mümin gibi olup, aynen bir Müslüman gibi hareket edipte kalben inanmayan kimselerdir.

Küfr-i İnkârî

Küfr-i Cühûdî

Küfr-i İnâdî

Küfr-i Nifakî

TASDİK VE İNKAR AÇISINDAN İNSANLAR

MÜŞRİK: Allah'ın varlığı yanında başka ilahların da olduğunu kabul etmek, Allah'ın zâtı, sıfatları ve fiillerinde ona ortak koşan kimselere verilen isimdir.

1. *Şirk-i İstiklâl*

2. *Şirk-i Teb'îz*

3. *Şirk-i Takrîb*

4. *Şirk-i Taklîd*

5. *Şirk-i Esbâb diye beşe ayrılır.*

ALLAH'I BİLMENİN MAHİYETİ

ZORUNLU OLARAK BİLİNİR DİYENLER

Mu'tezileden Câhız ve Ebu Ali el-Üsvâri gibi bazı âlimler, insanın hem bu dünyada hem de öbür dünyada Allah'ı zorunlu olarak bildiğini ileri sürmüştür. Çünkü onlara göre Allah hiçbir düşünce ve tefekküre ihtiyaç olmadan kendiliğinden zorunlu olarak bilinir. Ehl-i Sünnet kelâmcıları içerisinde de bu görüşü savunanlar vardır. Bunlar arasında Gazzâlî, Şehristânî, Ebu'l-Muîn en-Nesefî ve Fahreddîn er-Râzî gibi kelâmcılar bulunmaktadır.

Hişam b. Hakem gibi erken dönem bazı Şiî kelâmcıları da bu düşüncededir.

AKIL YÜRÜTEREK BİLİNİR DİYENLER

İslâm âlimlerinin çoğu, Allah'ı bilmenin ancak akıl yürütmekle mümkün olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu şekilde düşünen âlimler, insana vâcip olan ilk şeyin Allah'ın varlığı hakkında düşünmek olduğunu söylemişlerdir. Fakat akılla düşünerek Allah'ı bilmenin vâcip olması, Eş'arîlere göre vahiy ile; Mu'tezile ve Mâturîdîlere göre akıl ile; Kelam ekollerinden Mu'tezilenin çoğunluğu Allah'ın akılla bilinebileceğini savunmuştur.

ALLAH'IN VARLIĞI

ALLAH'IN VARLIĞI

MONİZM

MONOTEİZM

TEİZM

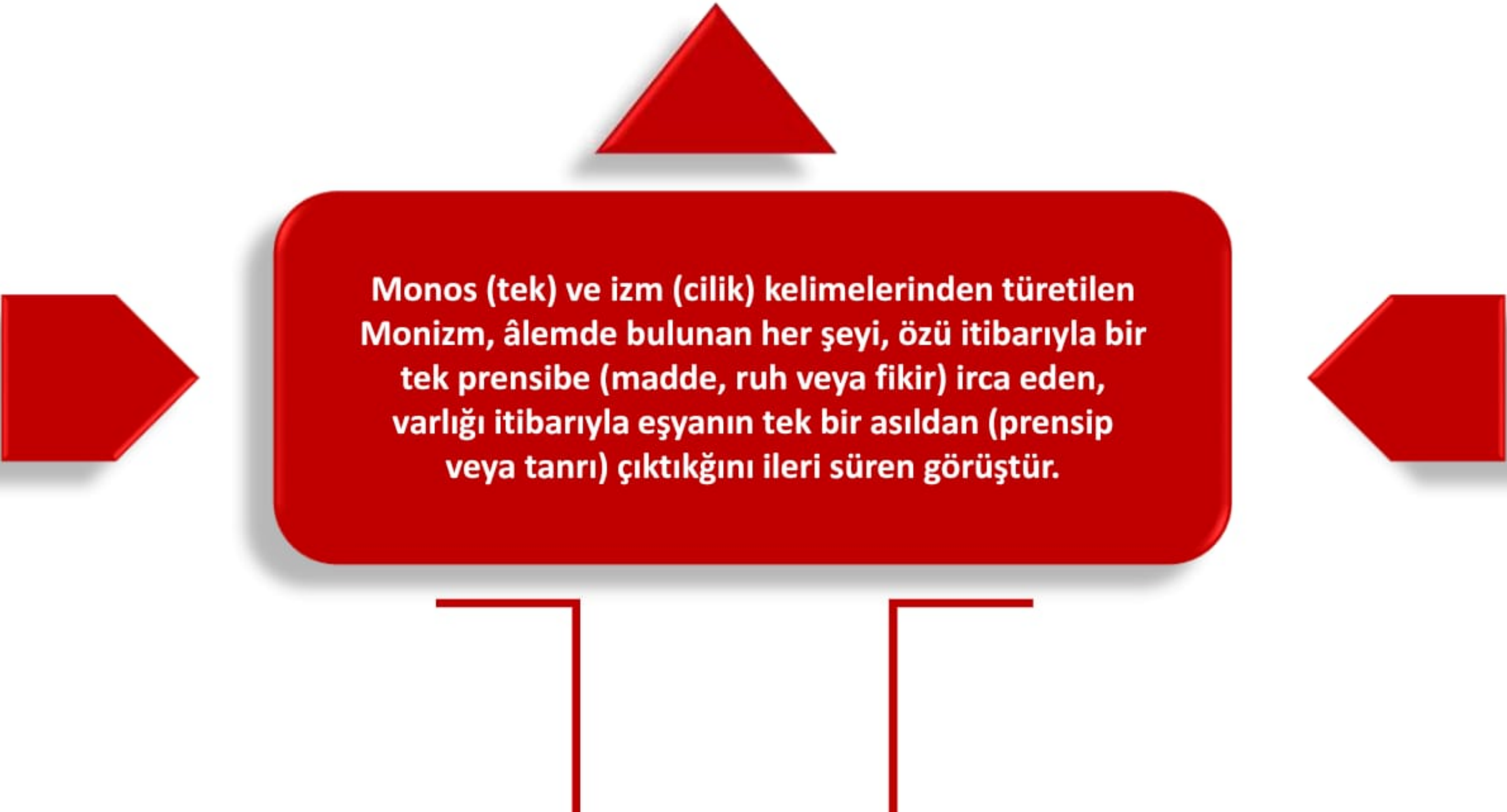
PANTEİZM

ATEİZM

DEİZM

AGNOSTİSİZM

MONOİZM

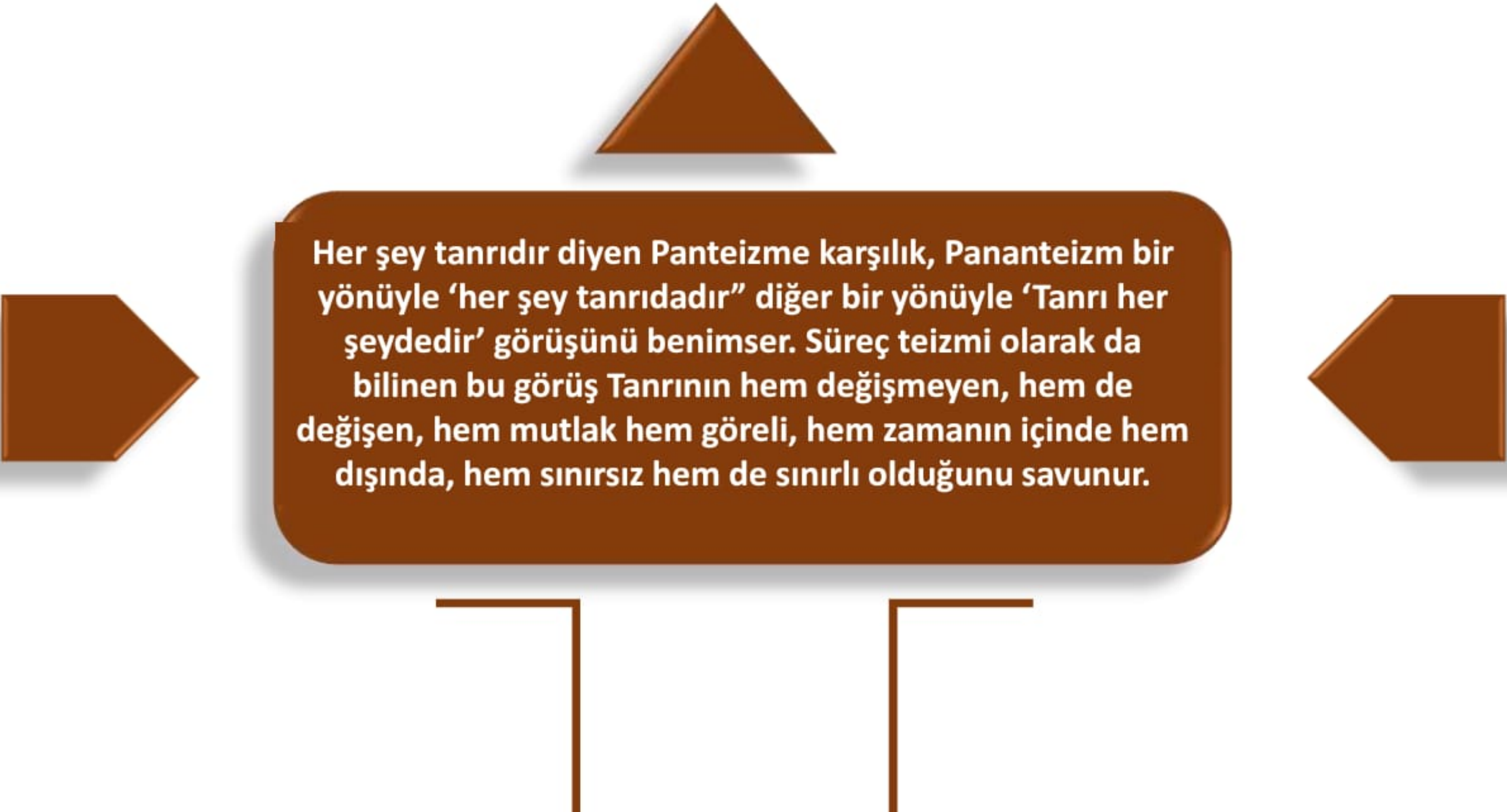
Monos (tek) ve izm (cilik) kelimelerinden türetilen Monizm, âlemde bulunan her şeyi, özü itibarıyla bir tek prensibe (madde, ruh veya fikir) irca eden, varlığı itibarıyla eşyanın tek bir asıldan (prensip veya tanrı) çıktığını ileri süren görüştür.

TEİZM

Şahsi, zâtî ve âlemin sebebi olan ve âlemden ayrı olan bir Allah'ın varlığına, onun insanlar üzerindeki mutlak nüfuz ve kudretine inanmaya teizm denir. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi vahye dayalı dinlerin ortak inancı olan teizm, öz olarak sonsuz bilgi, irade ve gücüyle evreni yaratan ve yöneten bir tanrı anlayışını benimseyen görüştür.

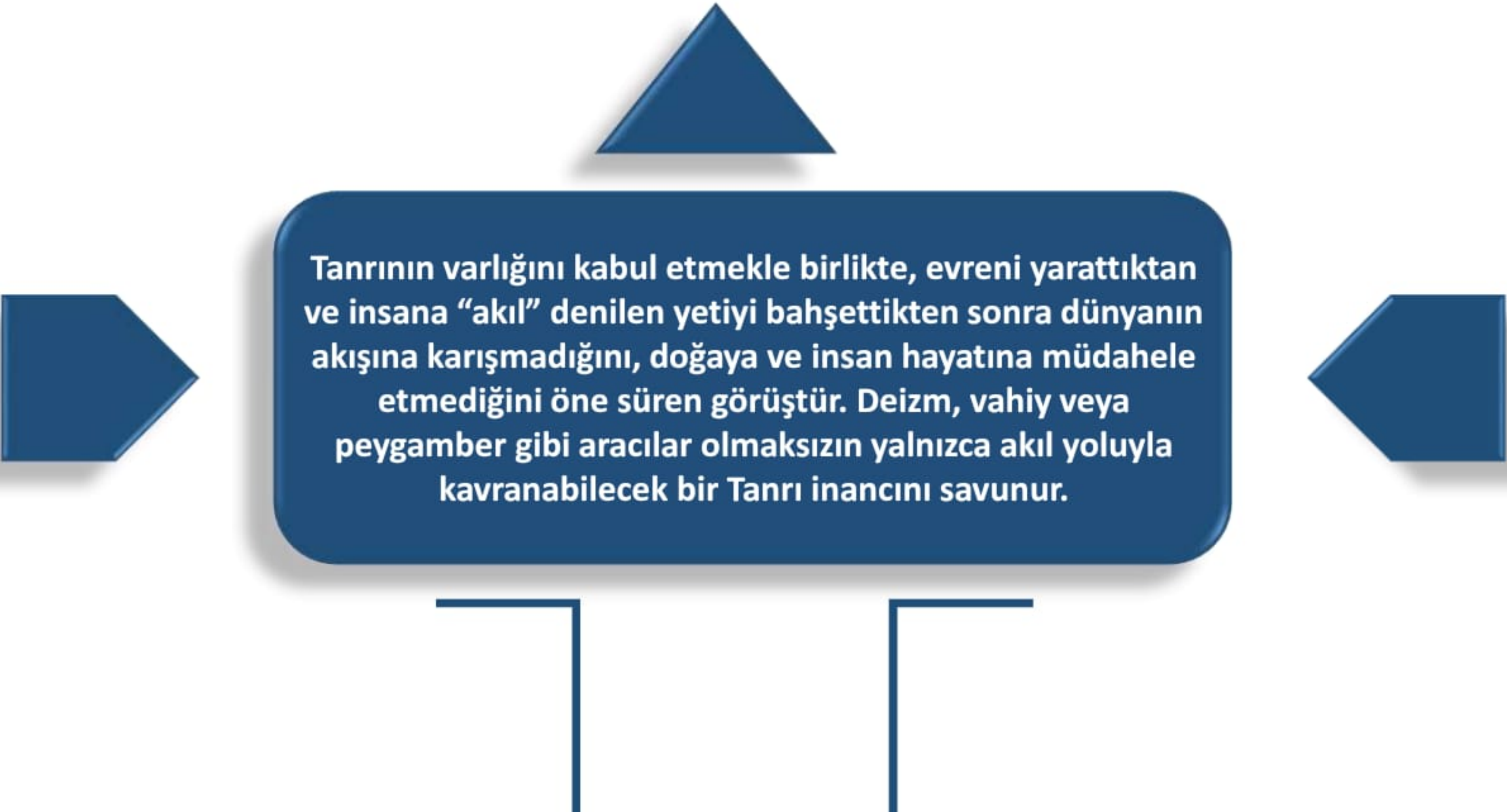
PANANTEİZM

Her şey tanrıdır diyen Panteizme karşılık, Pananteizm bir yönüyle 'her şey tanrıdadır" diğer bir yönüyle 'Tanrı her şeydedir' görüşünü benimser. Süreç teizmi olarak da bilinen bu görüş Tanrının hem değişmeyen, hem de değişen, hem mutlak hem görelî, hem zamanın içinde hem dışında, hem sınırsız hem de sınırlı olduğunu savunur.

The diagram features a central brown rounded rectangle containing text. Above it is a brown triangle pointing upwards. To the left and right are brown pentagons pointing towards the center. Below the central rectangle are two brown L-shaped brackets.

DEİZM

The diagram features a central blue rounded rectangle containing text. Above it is a blue triangle pointing upwards. To the left and right are blue pentagons pointing towards the center. Below the central rectangle are two vertical lines that branch out at the bottom.

Tanrının varlığını kabul etmekle birlikte, evreni yarattıktan ve insana “akıl” denilen yetiyi bahşettikten sonra dünyanın akışına karışmadığını, doğaya ve insan hayatına müdahale etmediğini öne süren görüştür. Deizm, vahiy veya peygamber gibi araçlar olmaksızın yalnızca akıl yoluyla kavranabilecek bir Tanrı inancını savunur.

AGNOSTİSİZM

Eski Yüananca'da "bilinemez olan" anlamına gelen "agnostos" kelimesinden türetilen Agostisizm, felsefede en geniş anlamıyla, insanın bilişsel gücünün mutlak olanın bilgisine ulaşamayacağını ileri süren öğretilir. Bilinemezcilik olarak ifade edilebilecek Agnostiz, âlemin nasıl yaratıldığını bilmek mümkün olmadığı gibi tanrının var veya yok olduğu bilmenin de mümkün olmadığını savuna görüştür.

Şaşırtan istatistik! İşte en dindar ülkeler...

📅 07.10.2020 ⌚ 15:09

1 / 68

Barem ve WIN/ Gallup International'ın bir çok ülkede 66 bini aşkın kişiyle gerçekleştirdikleri araştırmada, insanlara din açısından kendilerini nasıl tanımladıkları soruldu. İşte ülke ülke verilen cevaplar...

2 / 68

67 ÇİN

Dindar bir insanım: 9%

Dindar değilim: 23%

Ateistim: 67%

Yanıt yok: 1%

* Çin'de her 10 kişiden neredeyse 7'si ateist

43 / 68

26 TÜRKİYE

Dindar bir insanım: 74%

Dindar değilim: 12%

Ateistim: 6%

Yanıt yok: 8%

ALLAH'IN VARLIĞININ DELİLLERİ

KELAMCILARIN DELİLLERİ (İMKAN)

İmkân delilinin açılım ve izahı değişik şekillerde yapılmıştır.
Bunlardan birkaçı şöyledir:

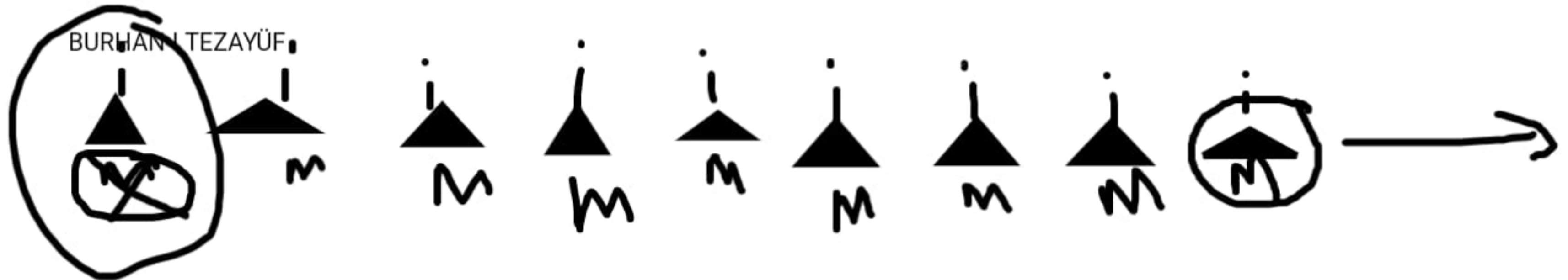
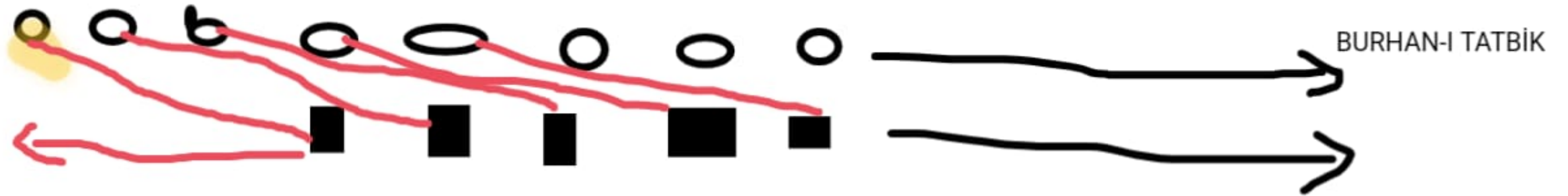
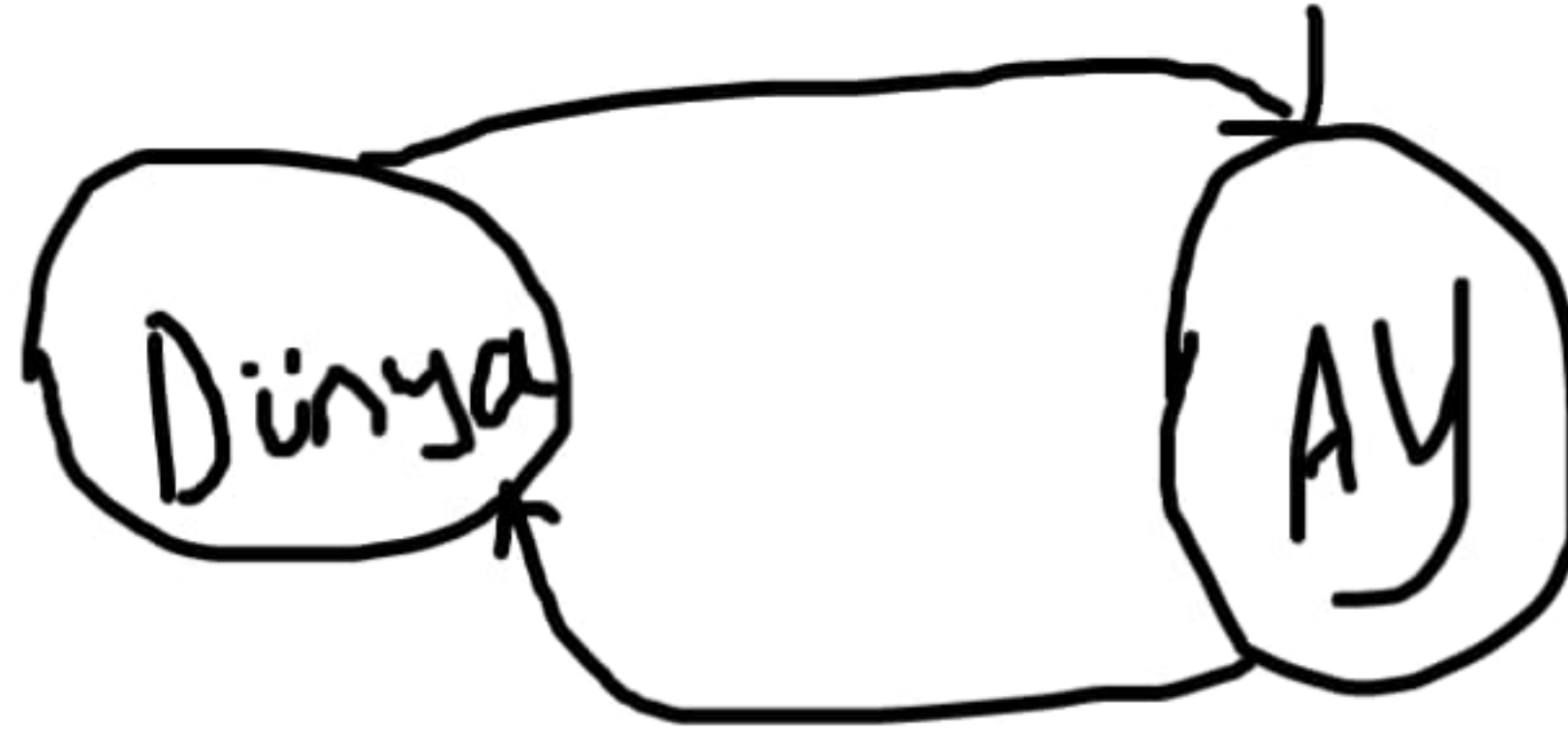
Âlemin parça ve cüzlerden tanzim edilmiş bir topluluk olduğu tecrübeyle sabittir.

Âlemin sonradan meydana geldiği (hâdis olduğu) delillerle ispat edilmiştir.

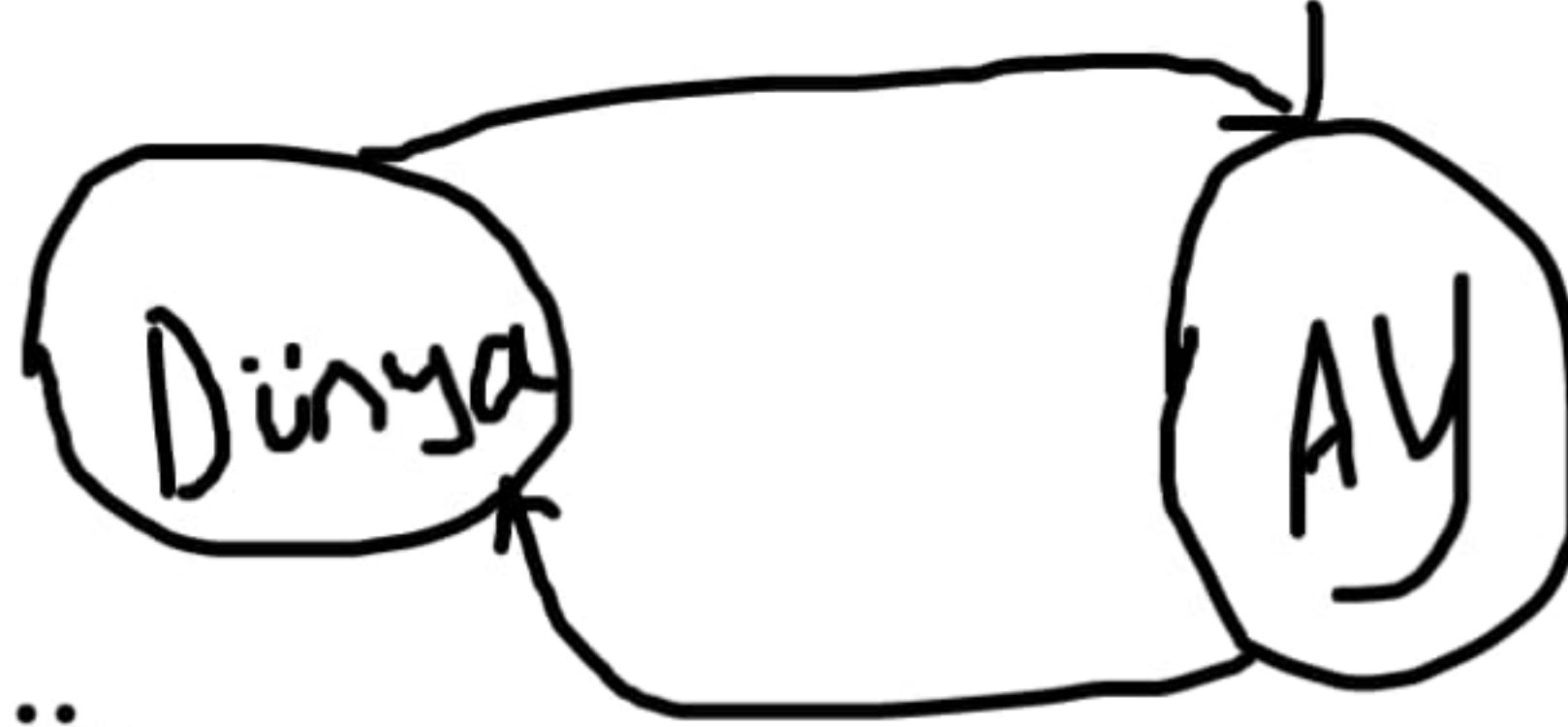
Cisimlerin farklı özellikler taşıması, onları bu şekilde tercih eden birinin varlığını gerektirir.

Gördüğümüz şu mümkünler silsilesi, sonsuza dek devam edemez.

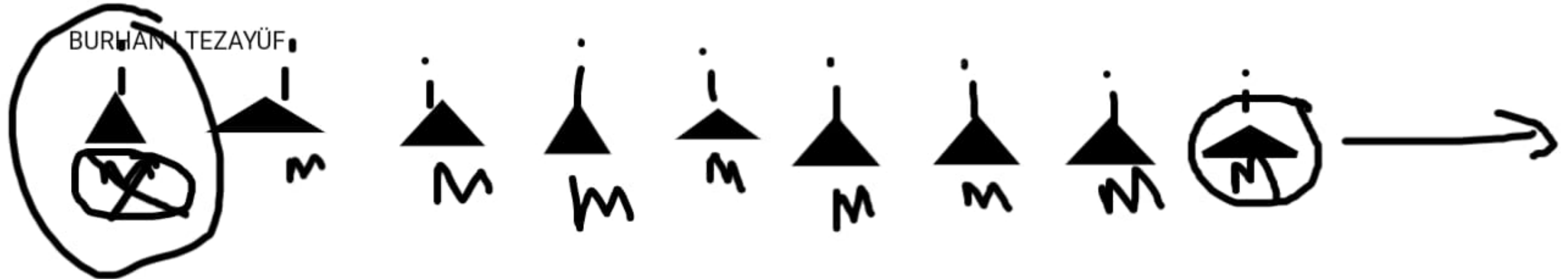
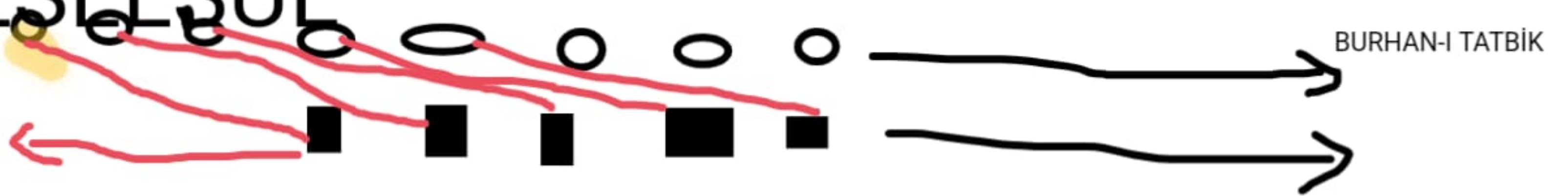
Devir ve teselsülün iptali

DEVİR

TESELSÜL

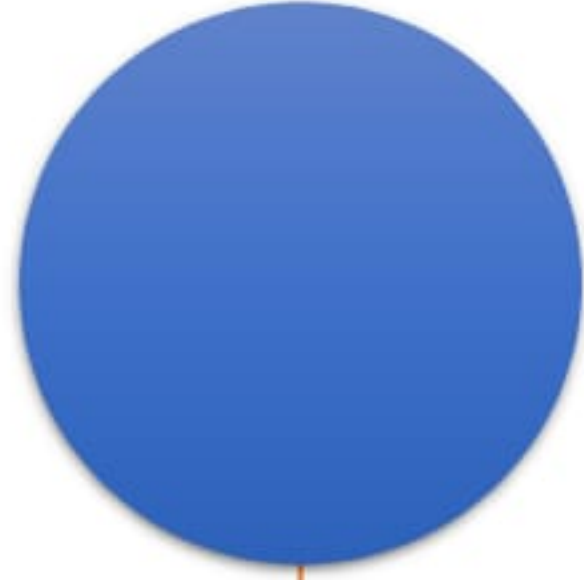

ALLAH'IN VARLIĞININ DELİLLERİ

KELAMCILARIN DELİLLERİ (GÂYE VE NİZAM)

1. *Evren, birbiriyle uyumlu bir sebepler ve gâyeler sistemidir.*
2. *Sebepler ve gâyeler manzumesi olan her şey, bilgili ve akıllı bir illetin eseridir.*
3. *O halde evren de bilgili ve akıllı bir müessirin eseridir ki o da yüce Allah'tır.*

ALLAH'IN
VARLIĞININ
DELİLLERİ

ALLAH'IN
VARLIĞINA
İNANMA
İHTİYACI

Kur'an'da Yer
Alan Deliller

Kelamcılarının
Delilleri

ALLAH'IN VARLIĞININ DELİLLERİ

KUR'AN'DA YER ALAN DELİLLER

AFAKİ DELİLLER

“Güneşi ışıklı ve ayı parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım menziller takdir eden O'dur. Allah bunları, ancak bir gerçeğe (ve hikmete) binaen yaratmıştır. O, bilen bir kavme ayetlerini açıklamaktadır. Gece ve gündüzün değişmesinde (uzayıp kışalmasında) Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde, (Onu inkâr etmekten) sakınan bir kavim için elbette nice deliller vardır!”

ENFÜSİ DELİLLER

Andolsun ki biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik. Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.

ALLAH'IN VARLIĞININ DELİLLERİ

KELAMCILARIN DELİLLERİ (HUDUS)

1. *Âlem hâdistir/ Evren sonradan var olmuştur.*
2. *Her hâdisin bir muhdisi vardır/ Her sonradan olanın bir var edicisi vardır.*
3. *O halde âlemin de bir muhdisi vardır/ O halde evrenin de bir yaratıcısı vardır ki o da yüce Allah'tır.*

ALLAH'IN SIFATLARI

KELÂM EKOLLERİNİN SIFAT ANLAYIŞLARI

MUTEZİLE

Mu'tezile tevhid konusunda hassas olan bir mezhep olduğundan bu ekolün sıfatlar konusundaki yaklaşımını kısaca tenzih ve te'vîl şeklinde özetlemek mümkündür. Allah'ın bir ve benzersiz olması anlamına gelen tevid ilkesini esas alan **Mu'tezile Allah'ı yaratılmış varlıklara benzemekten tenzih etmiş**, bu ilkeye ayırıkırı gördükleri nassları da te'vîl etmiştir.

Onlar Allah'ın ezeli ilim ile âlim, ezeli kudret ile kâdir, ezeli hayat ile hayy (diri) olmasını kabul etmemiş, Allah'ın sıfatlarının zatiyla aynı olduğunu söylemişlerdir. Sıfatları zat ile aynı gördükleri için de, sıfatları daima âlim, kâdir, hayy, semî, basîr vb. ism-i fâil formunda dile getirmişlerdir.

ALLAH'IN SIFATLARININ TASNİFİ

Zâtî (Selbî) Sifatlar

Vücud

Vücud, “var olmak” demektir. Yüce Allah’ın varlığı sabittir; yokluğu düşünülemez. Var olmak, aslında bütün varlıkların ortak özelliği ise de, Yüce Allah’ın varlığı diğerlerinden farklıdır.

Kıdem

Kıdem, Allah’ın bir sıfatı olarak kullanıldığında ise kendisine yokluğun takaddüm etmediği, ezelî, öncesiz ve başlangıçsız olmayı ifade eder.

Bekâ

Varlığının sonu olmamak, ebedî olmak demektir. Yüce Allah’ın varlığı son bulmaz, nihayete ermez. Çünkü nihayete eren varlık, hâdis varlık demektir. Hâdis ise bir başlangıcı var demektir. Başlangıcı olan ise yaratılmıştır. Hâlbuki Allah kadimdir.

Vahdâniyet

Allah’ın zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde bir olması demektir. Allah’a nisbet edilen birlik “herhangi bir sayı dizisinin ilk basamağı” anlamına gelmeyip “cüzlerden mürekkep bir varlık olmayan, benzeri ve dengi bulunmayan, yegâne tapınılacak varlık” demektir.

Muhâlefetün li'l-Havâdis

Sonradan olanlara benzememek demektir. Yüce Allah, hem zâtı hem de sıfatları açısından sonradan meydana gelen varlıklara benzemez. Benzerliği kabul edilirse onlar gibi yaratılmış bir varlık olur ki bu ilahlığa aykırıdır.

Kıyâm bi-Nefsihî

Varlığı kendi zâtından olmak, var olmak için bir başka varlığa muhtaç olmamak, demektir. Yüce Allah’ın başkasıyla var olması düşünülemez.

ALLAH'IN
İSİM VE
SIFATLARI

GİRİŞ

ALLAH'IN
İSİMLERİ

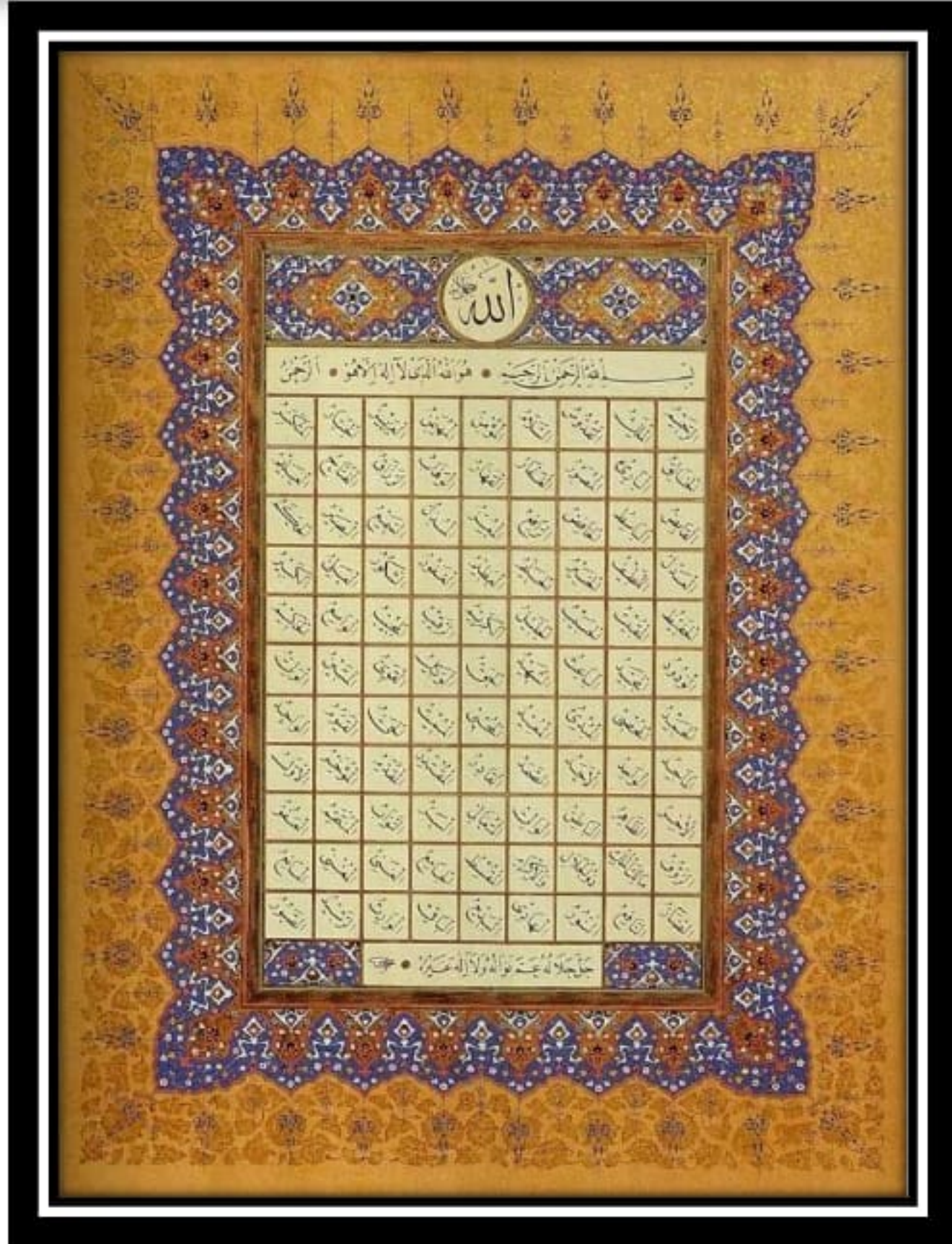

ALLAH'IN
SIFATLARI

ALLAH'IN
SIFATLARININ
TASNİFİ

GİRİŞ

Kur'an ve sahih hadislerde geçen isim ve sıfatları kabul etme noktasında İslâm âlimleri arasında bir ihtilaf yoktur. Ancak nasslarda yer almayan isim ve sıfatların Allah'a izafe edilmesinin caiz olup olmadığı tartışmalıdır. Nassların bildirdiği genel ulûhiyet anlayışına ters düşmemek kaydıyla bunu meşru görenler olduğu gibi doğru bulmayanlar da vardır.

Allah'IN SIFATLARI

Allah

Tarihi süreç içerisinde Allah'ın sıfatları hakkında değişik anlama biçimleri ortaya çıkmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri mutlak varlık olan tanrıyı, sınırlı olan beşeri dil imkânları içerisinde anlamak ve anlatmak durumunda oluşumuzdur. Zatı itibarıyla görülüp tecrübe edilmeyen tanrıyı biz, ister istemez eşyaya verdiğimiz sıfat ve kavramlarla tanımak ve anlamak durumunda kalıyoruz. Bu ise eşyadan münezze olan mutlak varlığın eşyaya benzetilmesi problemini ortaya çıkarıyor.

Allah'IN SIFATLARI

Allah'ı cisim veya insan gibi tasavvur etme eğiliminin ilk dönem Şia içinde de yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Mesela ilk şii kelâmcılardan Hişam b. Sâlim el-Cevâlikî, insan için öngörülebilir niteliklerden pek çoğunu Allah'a isnat etmiştir. Allah'ın insan sûretinde olduğunu, fakat et ve kandan oluşmadığını; parlayan ve ışıldayan bir nur olduğunu; beş duyu organına sahip olduğunu; eli, ayağı, ağzı, burnu, kulağı ve siyah saçlarının bulunduğunu ileri sürmüştür.

ALLAH'IN SIFATLARININ TASNİFİ

Subuti Sıfatlar

Hayat

“Diri olmak” manasında yüce Allah’ın sıfatlarından biridir. Fakat Allah’ın diri ve hayat sahibi olması, etrafımızdaki canlıların diri ve hayat sahibi olmasından başkadır. Çünkü evrendeki canlıların hayatı, öncelikle bir bedene bağlıdır.

İlim

İlim, “bilmek” demektir. Yüce Allah’ın ezelî sıfatlarından biridir; kemal ve üstünlük ifade eder. Yüce Allah, bilinmek şanından olan her şeyi bilir. Bilmemek onun için düşünülemez. Allah geçmiş, âni ve geleceği; açıkta ve gizli olanı; zorunlu, imkânsız ve mümkünü bilir.

Semi’

Semi’, yüce Allah’ın “işitmek ve duymak” anlamına gelen ezelî sıfatlarından biridir. İşitilme özelliğine sahip her şey, yüce Allah tarafından işitilir. Hiçbir ses veya fısıltı onun işitmesinin dışına çıkmaz.

Kelâm

Yüce Allah’ın “konuşmak” anlamına gelen ezelî sıfatlarındandır.

Basar

Allah’ın “görmek” anlamına gelen kemal sıfatlarından biridir. Görmek, evrendeki varlıklar için, bir üstünlük ve kemal sıfatıdır. Varlıkların en mükemmeli olan yüce Allah’ın da bu vasıfla nitelenmesi gerekir.

Tekvîn

Bu sıfat “yok olanı yokluktan varlığa çıkarma” şeklinde tarif edilmektedir.

İrade

Yüce Allah’ın “dilemek ve seçmek” anlamına gelen kemal sıfatlarından biridir. Evrenin yaratılmış olması, tesadüfün eseri olamaz. Çünkü bu kadar düzen tesadüften doğmaz. Netice olarak evrenin üstün özellikleri onu yaratan varlığın irade sahibi olmasını gerektirir.

Kudret

Yüce Allah’ın “güç yetirmek” anlamına gelen ezelî sıfatlarından biridir. Evrende bulunan her şey; güneş, ay, yıldızlar, göklerde ve yerde bulunan tüm varlıklar, yüce Allah’ın kudret sıfatına delalet eden açık işaretlerdir.

A I I a h'IN SIFATLARININ TASNİFİ

KELÂMULLAH TARTIŞMASI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

CEHMIYYE, MU'TEZİLE VE ŞÎA

Kelâm, Allah'ın fiili sıfatlarındandır ve yaratılmıştır. Bu konuda özellikle Mu'tezile öne çıkmıştır. Mu'tezile'yi ilâhî kelâmın yaratılmış olduğu görüşüne sevk eden iki temel endişeden bahsedilebilir.

SELEFİYYE

Allah'ın kelâmının yaratılmış olduğunu reddetmiştir. Onlara göre Allah ezelî olarak mütekellimdir. Konuşması harf ve seslerle gerçekleşir. Harf ve sesler zâtıyla kâim olup ezelîdir. Her ne kadar belirli harf ve seslerin kendileri ezelî değilse de bunlar tür olarak kadîmdir.

KERRÂMIYE

Onlara göre, yüce Allah'ın sözü (kavlullah) onda hâdistir; fakat onun kelâmı kadîmdir.

İSLÂM FİLOZOFLARI

Allah'ın konuşan bir varlık olmakla nitelenmesi, akl-ı faal vasıtasıyla ilâhî bilginin peygamberin kalbine akması (feyiz) demektir. Allah'ın zâtı arazlara konu teşkil etmediğinden O'nun kelâmının beşerî kelâm türünden olması mümkün değildir.

EHL-İ SÜNNET

Kelâm-ı nefsî ve kelâm-ı lâfzî ayırımını yapmak suretiyle çözmeye çalışmışlardır. Kelâm-ı nefsî Allah'ın kelâmının manası, kelâm-ı lâfzî ise onun ses ve harflerle ifade edilmesidir. Harfler ve sesler mahlûktur; fakat Allah'ın kelâmı mahlûk değildir.

A l l a h'IN SIFATLARININ TASNİFİ

HABERÎ SIFATLAR

Haberi sıfatlar, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yer alan ve Allah'ın yaratılmış varlıklara benzerliğini çağrıştıran sıfatlardır. **Kaynağı nakil ve haber olmasından ötürü bunlara haberî sıfatlar denilmiştir.** Dolayısıyla haberi sıfatlar Allah hakkında teşbih ifade eden lafızlardan sadece nakil yoluyla bize ulaşanları kapsamaktadır.

Örnek

Yüz (Vech)

El: (Yed)

Göz (Ayn)

Yan (Cenb)

Nûr

İstivâ

İtyân ve Mecî

Nüzûl

A l l a h'IN SIFATLARININ TASNİFİ

HABERÎ SIFATLAR HAKKINDAKİ TEMEL YAKLAŞIMLAR

MÜŞEBBİHE
MÜCESSİME
VE
HAŞVİYYE

TEŞBİH VE
TECSİM

MU'TEZİLE

TENZİH VE
TEVİL

SELEF

TENZİH VE
BİLÂKEYF

EHL-İ SÜNNET

TENZİH, TE'VİL
VE İRCÂ

ALLAH'IN FİİLLERİ

ALEMİN YARATILMASI

Allah'ın fiileri denilince ilk akla gelen âlemi yaratmasıdır. Yaratma sözcüğü Arapça'da "halk" kelimesiyle ifade edilmektedir. Bu kelime lügatte deri ve elbiseyi yapmadan önce ölçmek ve biçmek; bir şeyi örneksiz bir şekilde yapmak; takdir etmek, yoktan var etmek, icad etmek, yalan ve iftira düzmek, bir şeyi düzlemek gibi manalara gelir. Halk kavramı dinî terminolojide özellikle Allah'a mahsus olmak üzere "**yaratmak, yoktan var etmek**" şeklinde tanımlanmıştır.

ALEMİN YARATILMASI

YARATMADA SEBEPLİLİK (İLLİYET)

“Özü itibariyle her ma‘lûlün bir illeti, her olayın doğrudan veya dolaylı bir sebebi bulunduğunu anlatan illiyyet ilkesi, Allah’ın kâinatı yaratıp yönetmesinin yanı sıra insanlara ait fiiller üzerindeki etkisiyle irtibatlı olup tabiatçı felsefenin lehinde bir delil olarak kullanıldığı gibi kelâm âlimlerince de konu edilmiştir.

ALEMİN YARATILMASI

İSLÂM ÂLİMLERİNİN İLLİYYET İLKESİNE DAİR GÖRÜŞLERİNİ

Varlık ve olaylar üzerinde etkili olan hiçbir maddî sebep yoktur, hiçbir varlık ve olay başka bir varlık ve olayın sebebi değildir, kâinattaki bütün varlık ve olayları meydana getiren doğrudan doğruya ilâhî kudret ve iradedir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu görüşü teyit eden çeşitli âyetler vardır. Allah'tan başka bir yaratıcının bulunmadığını savaşta düşmanları Allah'ın öldürdüğünü bildiren âyetler bunlardan bazılarıdır. İnsanların istedikleri sonuçları elde edemeyişleri de konunun aklî delilini teşkil eder.

Varlık ve olaylar üzerinde zâhiren etkili gibi görünen ve süregelen işleyiş (âdet) itibariyle belli sonuçlarla bir arada bulunan sebeplerin var olduğu söylenebilirse de varlık ve olaylar arasındaki sebep-sonuç ilişkisi zorunlu değildir. Zâhirî bir sebep mevcut olduğu halde sonuç meydana gelmeyebileceği gibi görünen bir sebep bulunmadan da sonuç oluşabilmektedir. Çünkü bütün varlık ve olayların gerçek sebebi ve yaratıcısı Allah'tır.

İNSAN FİİLLERİNDE İRADE NİN r o l ü

MEZHEPLERİN İRADE ANLAYIŞLARI

MUTEZİLE

Mu'tezile'ye göre irade; zâtın mürîd (isteyen) olmasını gerektiren bir niteliktir. Kerahet ise bunun tam zıddı olarak; zâtın kârih (istemeyen) olmasını gerektirendir. İnsan inandığını, arzu duyduğunu, zannettiğini veya düşündüğünü nasıl kendi kendine bilirse, mürîd (isteyen) olduğunu da zorunlu olarak bilir. Mu'tezileden bazıları, iradenin de tıpkı bu şekilde zorunlu olarak bilindiğini söylerken bazıları, iradenin varlığını göstermek için delil getirmek gerektiğini söylemiştir.

EŞ'ARİYYE

Genel olarak Ehl-i Sünnet'e göre insan fiilleri de dâhil her şey, yüce Allah'ın iradesi altındadır. Fakat onun kötü ve şer olan fiillere rızası yoktur. Ayrıntıda Eş'arîlerle Mâturîdîler arasında bazı farklılıkları da vardır.

Eş'arî'ye göre Allah'ın irade sıfatı mümkün olan her şeyi içine alan bir sıfattır. Evrendeki hâdiselerin Allah'ın iradesi dışında meydana gelmesi ilahlık vasıflarına aykırıdır. Ona göre, eğer Allah'ın mülkünde, O'nun dilemediği bir şey bulunmuş olsaydı bu, O'nda unutma, gaflet, acziyet ve zafiyet bulunduğu anlamına gelirdi.

MATURİDİYE

İlahi irade her şeye şamildir. Dolayısıyla yüce Allah yarattığı her şeyi, aynı zamanda irade etmiştir.

İnsan fiilleri Allah tarafından yaratıldığına göre, aynı zamanda O'nun tarafından irade edilmiştir. İster araz, ister cevher; ister hayır ve ister şer olsun varlık sahasına çıkan her şey yüce Allah'ın iradesi, onun kaza ve kaderiyle meydana gelir. Allah'ın fiili olan her şey, aynı zamanda onun muradıdır. Biz, kullara ait bütün fiillerin Allah tarafından yaratılmış olduğunu ispat ettiğimiz zaman, onlar aynı zamanda onun iradesine dâhil olmuş olur.

İNSAN FİİLLERİNDE KUDRETİN ROLÜ

MEZHEPLERİN KUDRET ANLAYIŞLARI

MUTEZİLE

Bağdat Mu'tezilesinden Bişr b. Mu'temir ve Sümâme b. Eşres insanın kudretini (istitâat) selâmet, organların sıhhati ve afetlerden uzak olması şeklinde tanımlamıştır. Kâdî Abdulcebbâr ise kudreti bu kavramlarla eşitlemeyi reddetmiş, kudretin insanın bütün varlığıyla alakalı bir şey olduğunu belirtmiştir. Ona göre fiil bütünden sâdır olur. Öyle ise fiilin oluşmasına etki eden şeyin de (istitaat, kudret) bütünle ilgili olması gerekir. Mu'tezile'ye göre insan fiillerinin meydana gelmesi onların kudretlerine bağlıdır. Güç yetirebilmek için kudret sahibi olmak gerekir. Mu'tezile'ye göre kudret, yüce Allah'ın insan bedenine, itaat etmesi için yerleştirdiği bir mânâdır.

1. Mu'tezile'ye göre kudret fiilden öncedir.
2. Mu'tezile'ye göre kudret, iki zıt fiil üzerine geçerlidir.
3. Mu'tezile'ye göre fiilin var olmasına tesir eden kulun kudreti Allah'ın kudreti değildir.

	Halk(yaratma)	Faillik	Kesb
<u>Cebriyye</u>	Allah	Allah	Allah
<u>Mtezile</u>	İnsa	İnsan	İnsan
<u>Eşarilr</u>	Allah	Allah	İnsan
<u>Maturidiler</u>	Allah	İnsan	İnsan

	Halk(yaratma)	Faillik	Kesb
<u>Cebriyye</u>	Allah	Allah	Allah
<u>Mtezile</u>	insa	insan	insan
<u>Eşarilr</u>	Allah	Allah	insan
<u>Maturidiler</u>	Allah	insan	insan

Kader ve kaza

Sözlükte "gücü yetmek, planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek, rızkını daraltmak" gibi manalara gelen **kader**, "Allah'ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi" diye tarif edilir. "Hükmetmek, muhkem ve sağlam yapmak, emretmek, yerine getirmek" anlamlarındadır.

Kaza ise" Allah'ın nesne ve olaylara ilişkin ezeli planını gerçekleştirmesi" şeklinde tanımlanır.

Selefiyye âlimleriyle Matüridiler ve Şii kelimcilerinin ekseriyeti bu tanımları benimser. Eş'ari kelimcilerinin çoğunluğuyla İslâm filozofları sözü edilen tanımları tersine çevirerek kazaya kader, kadere de kaza anlamını yüklemişlerdir. Buna göre kaza Allah'ın ezeli hükmü, yani bütün nesne ve olayların levh-i mahfuzda veya külli akılda topluca var olması, kader ise bütün nesne ve olayların kazaya uygun olarak yaratılması ve dış âlemden gerçeklik kazanmasıdır

Kader ve kaza

EŞ'ARÎLERİN KAZA VE KADER ANLAYIŞI

Görüldüğü gibi Eş'arî'ye göre, yaratması, yazması ve haber vermesi anlamında her şey Allah'ın kaza ve kaderi içindedir. Fakat onun kaza ve kaderi kötülükleri emrettiği anlamına gelmez. Allah'ın kaza ettiği iyiliklere “hak”, kötülüklere “bâtıl” demek uygundur. Örneğin küfür “batıl”dır, fakat yaratması manasında Allah'ın kazasıdır. Burada küfrün batıl olmasından hareketle Allah'ın kazasının “batıl” olduğunu söylemek uygun olmaz. Çünkü Allah'ın kazasının batıl olduğunu söylemek, onun hakikat olmadığı anlamını vehmettirir.

Kader ve kaza

MÂTURÎDÎYE GÖRE, KADER İSE İKİ MANAYA GELİR

Kaderin birinci manası bir şeyin var oluşunda kazandığı konum ve değer hükmüdür. Buna göre kader varlık ve olayların hayır-şer, iyi-kötü, hikmet-sefeh bakımından taşıdığı mahiyet üzere yaratılmasıdır. Bu mana aslında hikmet kavramıyla örtüşmektedir. Zira hikmet, yüce Allah'ın her şeyi kendi mahiyetine uygun bir şekilde oluşturmaları ve her şeyde ona uygun olana isabet etmesidir.

Kaderin ikinci manası ise, her şeyin oluşacağı zaman ve mekânı, hak veya batıl vasfını ve doğuracağı mükâfat ve cezayı belirlemektir. Bu manada Resulullah hayır ve şerri takdir etmenin Allah'a ait olduğunu belirtmiştir.

Mâturîdî'ye göre insan fiilleri bu manada Allah'ın takdiriyle meydana gelmektedir. Çünkü kulların zaman ve mekân faktörleri açısından kendi fiillerini takdir etmeleri mümkün olmadığı gibi, bilgileri de bunu kavramaya yetmez. Bu yönüyle insan fiillerinin, Allah'tan bağımsız olarak yalnızca kendileri tarafında meydana getirilmesi imkânsızdır.

Kader ve kaza

MÂTURÎDÎLERİN KAZA VE KADER ANLAYIŞI

Mâturîdî'ye göre kaza ve kader meselesi “insan fiillerinin yaratılması” konusuna bağlıdır. Eğer fiillerin Allah tarafından yaratılmış olduğu sabit olursa, onların hüsün ve kubuh vasıflarıyla birlikte kaza ve takdir edildikleri de sabit olmuş olur. Mâturîdî'ye göre “kazâ” bir şeye hükmedip karar vermek, onun layık olduğu şeyi belirlemek ve nihayet belirlediği o şeyi açıklamak” manasına gelir.

HİDAYET VE DALALET

Hidayet (hüda, hedy) "doğru yola gitmek, doğru yolu göstermek" manasında masdar, "doğru yol, kılavuzluk" anlamında isim olarak kullanılır ve "amaca ulaştıracak yolu gösterme, bu yol için kılavuzluk etme" diye de tanımlanabilir. Kur'an-ı Kerim'de hidayet kelimesi yer almamakla birlikte **hüdâ** seksen beş yerde geçmektedir.

Dalal veya **dalâlet** masdarları sözlükte "'kaybolmak, telef olmak, şaşırmak ve yanılmak" gibi manalara gelmekle beraber asıl anlamları "'bilerek veya bilmeyerek doğru yoldan az veya çok ayrılmak, azmak ve sapmak"tır.

Kur'an-ı Kerim'de müştaklarıyla birlikte ikiyüzonsekiz defa geçen dalâlet kavramı, daha çok hidayetin zıddı olarak "küfür ve inkârı kapsayan sapıklık" anlamında kullanılır,

HİDAYET VE DALALET

EHL-İ SÜNNETİN HİDAYET VE DALÂLET ANLAYIŞI

Ehl-i Sünnet'e göre Cenab-ı Hakk, dilediğine hidayet, dilediğine de dalâlet yaratabilir. Allah'tan başka insanları hidayet ve saadete sevk edecek veya dalâlet ve şekâvete düşürecek hakiki bir fail yoktur. Hidayet ve dalâletin, diğer varlıklara nisbet edilmesi mecâzîdir. Hakiki anlamda hidayete erdiren ve dalâlete düşüren (hâdî ve mudil) Allah'tır.

Hayir VE ŞER

Hayır, sözlükte "iyi olmak, iyilik etmek, üstün olmak, üstün kılmak" gibi anlamlara gelen "hayr" kökünden masdar-isim olup "iyi" yahut "iyilik" manasında ve **şerrin** karşıtı olarak kullanılır. "Mal ve servet" manasına da gelen hayr ayrıca "en iyisi, daha iyisi", şer de "en kötüsü, daha kötüsü" anlamında ism-i tafdildir.

MUTEZİLE

Cenab-ı Hak hayrı irade eder ve yaratırsa da şerri irade etmez ve yaratmaz. Buna göre, Allah kötülükleri yasakladığı gibi onlara birtakım cezalar da öngörmüştür. İyiliği ise teşvik etmiş ve mükafatlandırma vadinde bulunmuştur. Bütün bunlar da göstermektedir ki Allah kötü olanları irâde etmez, onları sevmez ve istemez.

EŞ'ARİYYE

Eşariler Mu'tezilenin ibret ve bedel teorisini şiddetle reddeder. Allah onların dediği gibi herhangi bir gayeyi gözetmek veya adalet ve hikmete uymak zorunda değildir. Çünkü Eşariler'e göre Allah bütün mülkün sahibidir. O mülkünde dilediğini yapabilir. Dolayısıyla kötülük probleminde Eşariler meseleye daha ziyade Allah'ın mutlak otoritesi açısından bakmaktadırlar.

MATURİDİYYE

Hayır ve şerrin Allah'tan olduğunu söylemekle birlikte yüce Allah'ın yarattıklarını bir hikmete göre yarattığını ve onun yarattıklarında kötülük, acı ve ıstırap gibi görünen şeylerde büyük hikmetler olduğunu söylemektedirler. Böylece Maturidiler, kötülük gibi görünen acı ve ıstırapların reel varlığını kabul etmekle birlikte, onları Allah açısından bir kötülük olarak görmemiştir.

HİKMET VE İLLET

Hikmet kelimesi, “en üstün şeyleri en üstün bilgilerle bilmek” olarak tanımlanmıştır.

İllet ise sözlükte “hastalık, kişiyi ihtiyacını görmekten alıkoyan durum, zafiyet, sebep ve gerekçe” gibi anlamlara gelir.

Sonuncu mâna kelimenin terim anlamına daha yakındır. Fıkıh usu

MUTEZİLE

Kelâmcıları genel olarak Allah’ın fiillerinin bir **hikmet** ve illete, bir gâye ve amaca dayandığını kabul eder. Onlara göre, Allah’ın fiillerinde mutlaka bir hikmet ve maksadın bulunması gerekir.

İllet kavramının değişik manalarda kullanıldığını belirten Kâdî Abdulcebbâr, Allah’ın yarattıkları varlıkları, bir illetten dolayı yarattığını söylemenin caiz olduğunu belirtir. Ona göre burada kastedilen illet, yaratmanın kendisinden dolayı güzel vasfını kazandığı hikmet yönüdür.

EŞ’ARİYYE

Eş’arîlerin çoğunluğuna göre **Allah’ın bütün fiilleri ve hükümleri maksatlarla ve kulların menfaatleriyle (maslahat) illetlendirilemez.** Onlara göre Allah, herhangi bir illet ve maksattan dolayı hareket ederse, bu O’nun eksikliğine işaret eder. Çünkü fiili, bir maksat ve hikmete binâen yapmanın anlamı, o maksatla eksikliği tamamlamaktır. Böyle bir durumda fail gözettiği o maksatla tamamlanmış olur.

MATURİDİYYE

Mâturîdîler ise Mu’tezile gibi ilahi fiillerin mutlaka bir hikmete göre meydana gelmesi gerektiğini söylemiştir. Eş’arîlerle Mâturîdîler arasındaki en önemli farklardan biri bu meseledir. Eş’arîlere göre ilahî fiiller hikmetle muallel değildir, sebeplere bağlanamaz; Mâturîdîlerde ise ilahi fiiller hikmetle mualleldir ve sebeplere bağlanabilir.

TEKLİF

MUTEZİLE

Mu'tezile'ye göre teklifin hikmeti kulların faydasına olmasıdır. Çünkü yaratılışın temel hikmeti faydadır. Allah, kullarına zarar vermek için değil onları faydalandırmak için yaratmıştır. İnsan bu faydaya ancak mükâfatlandırmayı hak ederek ulaşabilir. Başka bir ifade yüce Allah'ın mükellef için amaçladığı faydaya ulaşabilmesi ancak teklif sayesinde gerçekleşebilir.

EŞ'ARİYYE

Eş'arîlere göre yüce Allah'ın kullarını teklif etmesi caizdir. Allah, sınırsız irade ve kudretiyle âlemin mutlak hâkimidir; kullarını güçlerinin yetmeyeceği şeylerle sorumlu tutabileceği gibi, dileseydi hiç kimseyi sorumlu tutmayabilirdi.

MATURİDİYYE

Mâturîdîler teklif-i mâ lâ yutâkın caiz olmadığı noktasında Mu'tezile ile aynı görüştedir. Sâbûnî'ye göre teklif, failine zahmet (kûlfet) verecek bir işi imtihan gâyesiyle emretmek demektir; öyle ki yaparsa ondan dolayı mükâfatlandırılacak, yapmazsa cezalandırılacaktır. Böyle bir şey, ancak kulun yapabileceği hususlarda olabilir.

ASLAH LÜTUF

MU'TEZİLENİN ASLAH VE LÜTUF ANLAYIŞI

ASLAH VE LÜTUF OLANI YAPMAK ALLAH'A VÂCİP DEĞİLDİR DİYENLER

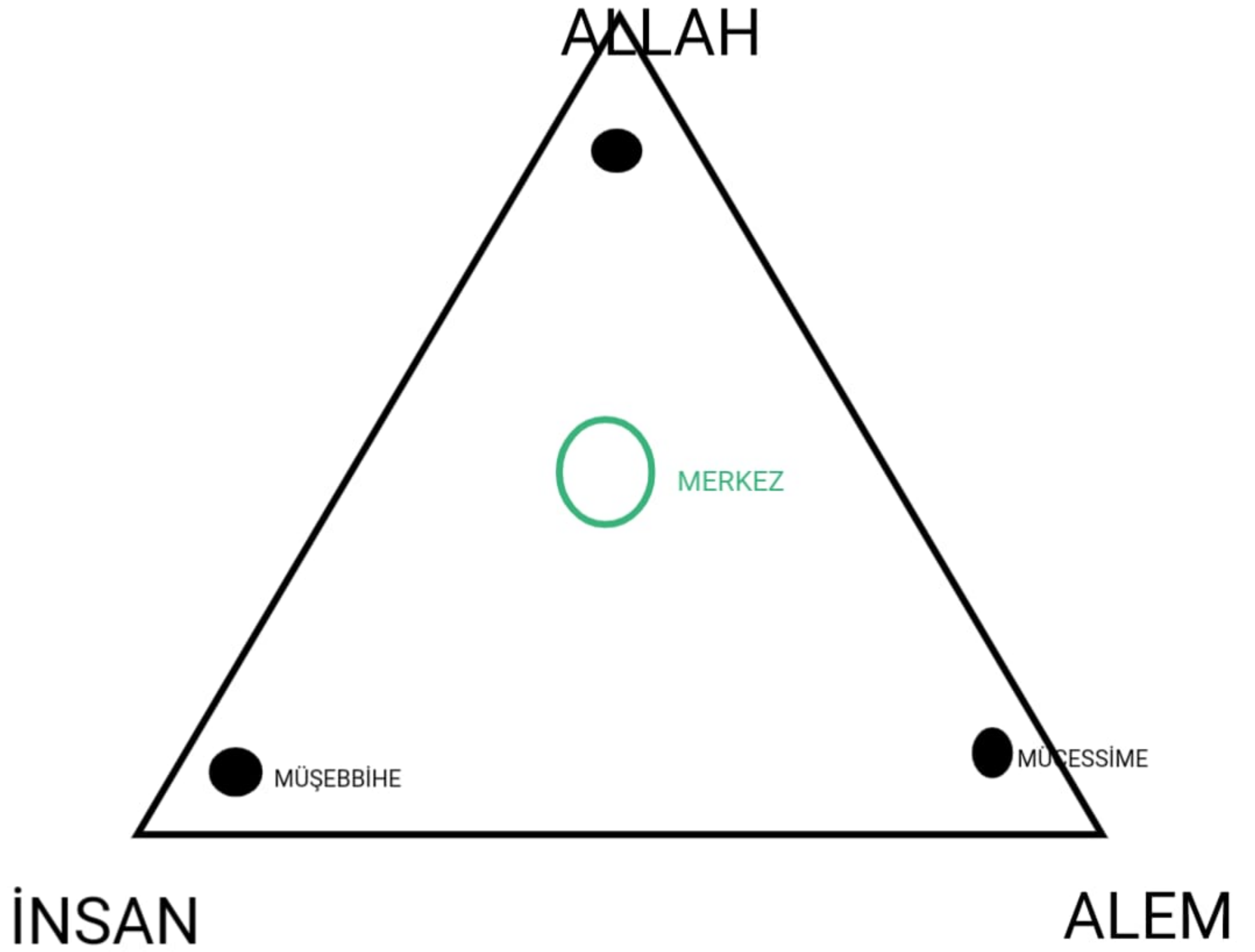
Lütuf Allah'a vâcip değildir. Çünkü şayet lütuf Allah'a vâcip olsaydı âlemde ona isyan eden hiçbir âsînin bulunmaması gerekirdi.

ASLAH VE LÜTFUN HEM DİNİ HEM DE DÜNYEVİ KONULARDA ALLAH'A VÂCİP OLDUĞUNU SÖYLEYENLER

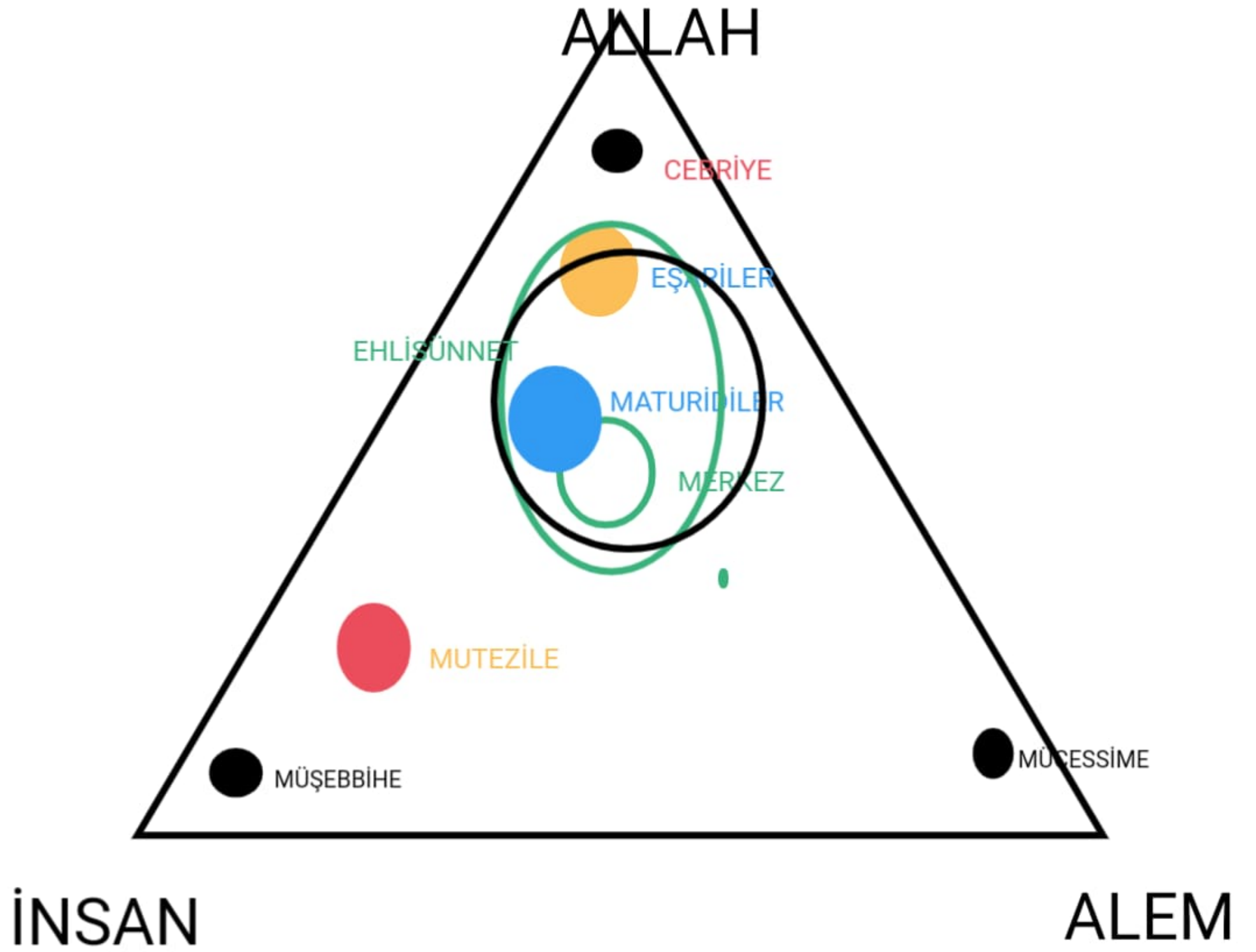
Gerek dünyada gerekse âhirette kul için aslah olanı yapmak Allah'a vâciptir. Bu sebeple onlar Allah'ın bütün fiillerinin aslah olduğunu söylerler. Onlara göre, evreni yaratması, insanları teklif etmesi ve onlara lütufta bulunması gibi fiillerin tamamı aslah olduğu için Allah'a vâciptir.

ASLAH VE LÜTFUN SADECE DİNİ KONULARDA ALLAH'A VÂCİP OLDUĞUNU SÖYLEYENLER

Allah kâinatı yaratmak ve kullarını teklif etmek zorunda değildi. Sırf onların iyiliklerini murat ettiği için evreni yaratıp ebedî mutluluğu elde etmeleri için teklif edip sorumlu tuttu. İşte bu aşamadan sonra Cenab-ı Hakk'ın, kullarının bu amaca ulaşabilmeleri için gerekli olan şeyleri yaratması gerekir.

	HALK (YARATMA)	FAİLLİK	KESB
CEBRİYYE	ALLAH	ALLAH	ALLAH
MUTEZİLE	İNSAN	İNSAN	İNSAN
EŞARİYYE	ALLAH	ALLAH	İNSAN
MATURİDİYYE	ALLAH	İNSAN	İNSAN

Rızık meselesi

Sözlükte "yiyecek vermek, rızıklandırmak" anlamındaki **rezk** kökünden türeyen **rızık** kelimesi "yiyecek, giyecek ve faydalanılacak her şey; yağmur; bağış; pay, nasip" gibi manalara gelir. Terim olarak Allah Teâla'nın canlılara yeme içme ve başka hususlarda yararlanmak üzere verdiği her şeye rızık denir. Türkçede azık, bağış nasip, yenilip içilen, faydalanılan şey manasına gelen rızık kelimesi, Arapçada genel olarak "kendisinden yararlanan her şeyi" içine almaktadır.

Rızık meselesi

MU'TEZİLENİN RIZIK ANLAYIŞI

Mu'tezile'ye göre rızık, *faydalanılabilir olan ve bir başkası tarafından faydalanılması için engel konulmayan şeydir.*" Kâdî Abdulcebbâr'a göre, yalnızca yenilip içilen şeylere değil, kendisinden faydalanılabilen her şeye rızık denir.

Kadî Abdülcevvar rızıkı **mutlak** ve **muayyen** diye ikiye ayırmıştır.

EŞ'ARİYYENİN RIZIK ANLAYIŞI

Rızık ve fiyat konusunda "Allah'tan başka yaratıcı yoktur" prensibine sıkıca bağlıdır. Eş'arîler, konuya daha ziyade biyolojik açıdan yaklaşmış, gıda ve gıdalandırmayı yaratan Allah olduğu için, helal veya haram olduğuna bakılmadan bütün rızıkları Allah'a izafe etmiştir.

MATURİDİYYENİN RIZIK ANLAYIŞI

Temel yaklaşımları da Eş'arîlerinkiyle hemen hemen aynıdır. Onlar da aynı şekilde, helâl veya haram olmasına bakmadan, bütün rızıkların Allah'tan olduğunu söyler. Bununla birlikte Mâturîdîlerin görüşlerinde insan emek ve çalışmasına daha fazla yer verildiği görülür.

ECEL meselesi

MU'TEZİLENİN ECEL ANLAYIŞI

Ecel konusunda Mu'tezile içerisinde iki temel görüş bulunmaktadır. Çoğunluğun görüşüne göre ecel, insanın öleceği veya öldürüleceği vakittir. İnsan her halükarda eceliyle ölür. Küçük bir bölüm ise, insanın öldürüldüğü vaktin, onun gerçek eceli olmadığını, Allah'ın ilminde, öldürülmeseydi, o ana kadar yaşayacak olduğu vaktin, onun gerçek eceli olduğunu söyler. Birinci görüşü savunanlar ne şekilde olursa olsun ölen her insanın ömrünü tamamladığı ve eceli geldiği için öldüğü görüşündedirler. İkinci görüşü savunanlar insanın “**ecel-i kazâ**” ve “**ecel-i müsemmâ**” denilen iki eceli bulunduğunu ileri sürmüştür.

MATURİDİYYENİN ECEL ANLAYIŞI

Ehl-i Sünnetin genel kanaatine göre, her şey Allah'ın kaza ve takdiriyle tayin ve tespit edilmiş olduğuna göre, ölüm şekli ne olursa olsun kişi, takdir edilen vakitte eceliyle ölür. Ecel tektir; ne öne alınabilir ne de sona bırakılabilir. Yüce Allah'ın ezelî ilminde insanın ne kadar yaşayacağı ve ne zaman öleceği belli ve değişmez ise de bizim ilmimiz açısından değişebilir.